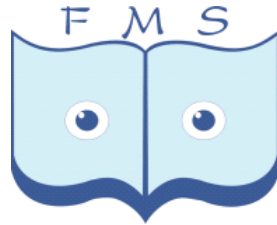

**FAKULTET ZA MEDITERANSKE POSLOVNE STUDIJE
TIVAT**

Antonio Perkov

MEDITERAN – NASTANAK I RAZVOJ KRŠĆANSTVA

SPECIJALISTIČKI RAD

Tivat, ožujak 2018.

**FAKULTET ZA MEDITERANSKE POSLOVNE STUDIJE
TIVAT**

MEDITERAN – NASTANAK I RAZVOJ KRŠĆANSTVA

SPECIJALISTIČKI RAD

Predmet: Kultura Mediterana

Mentor: Prof. dr. Stevo Nikić

Student: Antonio Perkov

Broj indeksa: S36/16

Smjer: Nautički turizam i upravljanje marinama

Tivat, ožujak 2018.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
UVOD	2
1. MEDITERAN	4
1.1. GRČKA KULTURA	5
1.2. RIMSKA KULTURA	6
1.3. RELIGIJE NA MEDITERANU	7
2. POČETAK ERE S ISUSOM KRISTOM	9
2.1. ISUS KRIST	9
2.2. EVANĐELJA	12
2.2.1. <i>Evandjelje po Marku</i>	12
2.2.2. <i>Evandjelje po Mateju</i>	13
2.2.3. <i>Evandjelje po Luki</i>	13
2.2.4. <i>Evandjelje po Ivanu</i>	14
2.3. BIBLIJA	14
3. RANO KRŠĆANSTVO	15
3.1. SVETI PAVAO.....	16
3.2. PAPA PETAR 1.....	17
3.3. PROGONSTVO KRŠĆANA	18
3.3.1. <i>Decije</i>	18
3.3.2. <i>Dioklecijan</i>	19
3.4. MUČENICI U PRVIM STOLJEĆIMA KRŠĆANSTVA.....	19
3.5. KATAKOMBE	20
3.6. SLOBODA KRŠĆANSTVA.....	21
3.7. CAR KONSTANTIN 1. VELIKI	21
3.7.1. <i>Milanski edikt</i>	23
4. KRŠĆANSTVO U SREDNJEM VIJEKU	24
4.1. DALMACIJA	24
4.2. KARLO VELIKI.....	24

4.3. VELIKI KRŠĆANSKI RASKOL.....	25
4.4. SVETI DOMINIK.....	25
4.5. SVETI FRANJO ASIŠKI	26
4.6. SVETI TOMA AKVINSKI.....	26
4.7. KRIŽARSKI RATOVI.....	28
4.8. KRŠĆANSTVO NA HRVATSKOJ OBALI.....	29
4.9. SUKOB OSMANLIJA I MLEĆANA.....	30
5. NOVI VIJEK KRŠĆANSTVA.....	31
5.1. PROTESTANTI.....	31
5.2. KATOLIČANSTVO I PRAVOSLAVLJE.....	32
5.3. MEDITERAN DANAS.....	33
ZAKLJUČAK.....	35
LITERATURA	36

SAŽETAK

U ovom radu se obrađuje Mediteran, te njegove dvije glavne kulture. Isto tako obrađuju se religije koje se nalaze na Mediteranu, a posebno kršćanstvo. Predmet ovog specijalističkog rada je kršćanstvo od njegovih samih početaka tj.nastanka u Palestini, njegovog utemeljitelja Isusa Krista te širenje po gradovima Rimskog Carstva, odnosno Mediterana. Izvori kršćanstva su Biblija (Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta), evanđelja te usmena kršćanska predaja (Tradicija). Prati se razvoj kršćanstva kroz tri vijeka; ranog, srednjeg i novog.

U ranom vijeku, odnosno u ranokršćanstvu, govorimo o Svetcima koji su širili kršćanstvo kao vjeru, progonu kršćana sa strane kraljeva i careva, mučenicima, katakombama, te o konačnoj slobodi koja je dovedena milanskim ediktom od strane cara Konstantina. U srednjem vijeku, također govorimo o Svetcima koji su isto tako obilježili i taj vijek, prati se razvoj Dalmacije i općenito kršćanstva u njoj, događaju koji je obilježio srednji vijek kršćanstva; crkveni raskol 1054. Godine, te sukobu Osmanlija i Mlećana. Novi vijek prati protestante, razlike katoličanstva i pravoslavlja te govori o Mediteranu u današnje vrijeme.

Ključne riječi: Isus Krist, kršćanstvo, sloboda kršćanstva, progon kršćanstva, Mediteran

UVOD

Od ponuđenih tema izabrao sam mediteran - nastanak i razvoj kršćanstva, za koji smatram da mi je najbliži po onom što znam o Mediteranu, kršćanstvu, zemljama i narodima koji su u vezi sa Mediteranom i kršćanstvom. To je velika i opširna tema koja zahtjeva puno znanja i traženja literature u raznim knjigama, dokumentima i sl. što me i potiče da više saznam i da se više upoznam preko ove teme o svemu onome što je jako utjecalo i na mene kao i na mnoge druge narode u vezi sa Mediteranom. Nadam se da ću odgovoriti na izazov koji sam izabrao i da će mi ova radnja omogućiti bolji uvid u ono što je bilo, dakle o povijesti.

Mediteran i kršćanstvo obilježili su kulturu i povijest cijeloga svijeta i odatle je krenula civilizacija, čak i prije kršćanstva sa grčkom i rimskom kulturom, a sa kršćanstvom se to još više potvrdilo i proširilo. Upravo kršćanstvo je prošlo kroz tešku povijest mučenja i proganjanja. Sve to želim ovom mojom radnjom prikazati i koliko god budem mogao više opisati bilo da citiram, istražujem i pronalazim ono što je najuže vezano uz ovu temu kao što je mediteran i kršćanstvo.

Problem istraživanja očitava se kroz definiranje kršćanstva kao religije na mediteranu i njezinom doprinosu u povijesti čovječanstva, te kako kršćanstvo utječe na Mediteran.

Predmet istraživanja ovog specijalističkog rada nastoji objasniti kako se pojava kršćanstva, odrazila na čovjeka. U ovom specijalističkom radu izvršen je detaljan prikaz i pružen je osvrt kako je funkcionira/lo kršćanstvo na Mediteranu.

Cilj istraživanja je pružiti detaljne informacije o nastanku kršćanstva, te problemima kroz koje je kršćanstvo kao vjera prošla kroz povijest.

Glavne hipoteze:

- Kršćanstvo je monoteistička svjetska religija, nastala u Palestini u prvom stoljeću nakon Kristova rođenja. Obuhvaća brojne kršćanske crkve, zajednice i sekte, kojima je zajednička vjera u Isusa Krista, te prihvaćanje života u skladu s evanđeljem.
- Utemeljio ju je Isus Krist, a njezini sljedbenici nazivaju se kršćanima. Kršćanstvo pripada tipu povijesne, proročke i objavljene religije, etično-mistične strukture, spasenjski i eshatološki usmjerene. Kroz povijest se raščlanilo na više

konfesija (katolicizam, pravoslavlje, protestantizam, nestorijanstvo i monofizitstvo) i njima odgovarajućih Crkava (Katolička Crkva, pravoslavne Crkve, protestantske Crkve i istočne pretkalcedonske Crkve. Kršćanska era počinje Isusovim rođenjem.

Metode istraživanja koje su doprinjele da se prikupljeni podaci i informacije povežu u smislenu cjelinu su: induktivna i deduktivna metoda, metoda analize i sinteze, metoda konkretizacije, metoda generalizacije i metoda klasifikacije.

Prilikom izrade specijalističkog rada korištena je stručna literatura u obliku knjiga i medijskih zapisa na hrvatskom i engleskom jeziku kao i različite internetske stranice.

Značaj istraživanja je opis kršćanstva kao religije, te kako se upravo ta religija prožela Mediteranom kroz povijest iako je bila proganjana od strane careva i kraljeva.

1. MEDITERAN

Mediteran ili Sredozemlje označava područje koje se prostire oko Sredozemnog mora. Zemlje koje gravitiraju ovom području zovu se mediteranske zemlje. Neke od ovih zemalja leže direktno na Mediteranu, neke izlaze tek djelimično na njegovu obalu, dok neke opet nemaju nikakvog fizičkog dodira sa morem, ali mu povijesno-kulturološki ipak pripadaju.

Mediteran je jedno od najstarijih povijesnih životnih žarišta. Povijesna životna žarišta bila su barem u jednome povijesnom razdoblju demografski i gospodarski naglašeno dinamični prostori iz kojih su se širili različiti društveni utjecaji (politički, gospodarski, kulturni, religijski i dr.) u okolni prostor na različite mirnodopske ali i vojne načine. Životna žarišta mogu obuhvaćati dijelove različitih pokrajina koje su prometno i gospodarski povezane u cjelinu.¹

Blago podneblje od davnina je poticalo naseljavanje obala Sredozemnog mora. Razmjerno mirno more i uglavnom postojani, no ne i prejaki vjetrovi omogućili su razmjerno sigurnu plovidbu tijekom većeg dijela godine. Razvedene obale i mnogo otoka olakšavali su plovidbu i sigurno sidrenje. Najstarija civilizacija na obali Sredozemnog mora bila je Egipatska i potom nešto mlađa egejsko-kretska. Na Kreti nesumnjivo nastaje prva talasokratska država koja prevlast izvodi iz pomorstva. S Krete se kultura širi na Peloponez gdje se stvara Mikenska civilizacija (širi se prema Maloj Aiji i Helespontu). Mikenski brodovi oko 1450. godine pr.n.e. nadziru trgovinu Sredozemnim morem. Nakon oko 1200. g. pr.n.e. Feničani preuzimaju nadzor na Sredozemnom moru. Iz svojih gradova na levantskoj obali plovili su čitavim Sredozemljem, pa čak i izvan njega. Osnovali su brojne kolonije, čuvenu Kartagu, ali i Tanger, Malagu, Palermo, Marseille i dr. Zahvaljujući pomorstvu i razgranatoj trgovini vladali su više od jednog tisućljeća Sredozemnim morem. Grci su na ruševinama stare egejske civilizacije izgradili svoju, Helensku koja počinje novi kulturni ciklus Sredozemlja. Također su izvrsni pomorci i osnivači mnogih kolonija po cijelom Sredozemnom moru, uključujući i one na obalama Crnog mora. U Ateni i drugim grčkim gradovima su ostvarene brojne tekovine umjetnosti, književnosti, filozofije i znanosti, koje su i danas od svjetskog značenja. Aleksandar Veliki Makedonski srušio je antičku Heladu, ali je njene tekovine nadaleko proširio.²

¹ <https://bs.wikipedia.org/wiki/Sredozemlje> (15.12.2017)

² <http://www.geografija.hr/svijet/sto-je-to-sredozemlje-ili-mediteran/> (15.12.2017)

U 3. st. pr.n.e. javljaju se Rimljani, koji su se svladavanjem Kartage (246. pr.n.e. do 146. pr.n.e.) proširili duž sredozemnih obala. Mnogi se teoretičari slažu da je upravo s rimskim razdobljem otpočela zbiljska europska povijest. U 2. st. nove ere Rimsko Carstvo je vladalo svim zemljama na obalama Sredozemnog mora, osim što nisu okružili Crno more. Rimljani su Sredozemno more nazivali Mare Nostrum (Naše more) i Mare Internum (Unutrašnje more). Često preuzimajući najbolje od onih koje su osvojili, Rimljani su preuzeli velik dio grčkog naslijeđa, ali ostavili i vlastito golemo kulturno, političko-pravno, filozofsko, znanstveno i religijsko naslijeđe. Po mnogima je rimsko razdoblje i njegovo naslijeđe trajno povezalo Sredozemlje u jednu cjelinu. Poznata je uloga rimskih cesta, no nesumnjivo je da Rimskog carstva ne bi bilo bez pomorstva. Uloga rimske mornarice u konstrukciji Carstva nagovještuje sraslost tehničkog umijeća, brodogradnje i moreplovstva, i političkog poretka Carstva. Da Rimljani nisu naučili ploviti teško bi se Carstvo u tako proširenim granicama održavalo tako dugo. Rimsko je država dar Sredozemlja, a mogli bi domisliti da je i Sredozemlje dar Rima. Sredozemno more s okolnim predjelima bilo je geografska cjelina, pozornica događanja gotovo 500 godišnje vladavine Rima. Velikim društveno-političkim previranjima u 4. st.n.e. raspalo se Rimsko Carstvo na zapadni i istočni dio.

1.1. GRČKA KULTURA

Bogatstvo Atene je privlačilo mnoge talentirane ljude iz svih dijelova Grčke, te je također stvorilo bogati besposleni sloj koji su postali pokrovitelji umjetnosti. Atenska država je podupirala i znanost i umjetnost, posebice arhitekturu. Atena je postala središtem grčke književnosti, filozofije i umjetnosti. Neka od najvećih imena zapadnjačke kulturne i intelektualne povijesti živjela su u Ateni tijekom toga razdoblja: dramatičari Eshil, Sofoklo, Euripid i Aristofan, filozofi Sokrat, Platon i Aristotel, povjesničari Herodot, Tukidid i Ksenofont, pjesnici Simonid i kipar Fidija. Grad je postao, po Periklovim riječima, „škola Helade“.³

Doprinos antičkih Grka europskoj kulturi i civilizaciji su demokracija, zakonodavstvo, znanost, umjetnost, arhitektura, olimpijske igre, ali i individualizam, natjecanje, arogancija, kompleks superiornosti nad preostalim svijetom.⁴

³ Friedell, E. (2001). *Povijest grčke kulture*. Beč, str. 53

⁴ Ibidem.

1.2. RIMSKA KULTURA

Rimljanima su u svemu uzor Grci. Rimljani su uzeli grčki alfabet i prilagodili ga i dobili pismo- latinicu. U Rimu se obrazovanim smatra samo onaj tko zna grčki jer samo takva osoba zna čitati što su pisali grčki književnici.

Rimska kultura je svoj vrhunac doživjela u Augustovo doba. U Rimu vlada mir, a to pogoduje razvoju znanosti i umjetnosti. Rimski umjetnici i književnici su bili iz svih mogućih društvenih slojeva, a bogati Rimljani su cijenili njihovo stvaralaštvo. Vergilije i Ovidije su bili štitićenici Augustovog prijatelja Mecenata. On im je dao posjede i robove. Od Mecenata je ostao naziv mecene za donatore.

O rimskoj umjetnosti se obično govori kao o umjetnosti jednog naroda, ali u tijeku proširenja teritorija pod rimskom vlašću u redove Rimskih građana primorani su i pripadnici drugih naroda. Tako su u rimskim kolonijama živjeli mnogi rimski građani koji su taj naslov stekli služeći u rimskoj vojsci. Svoj najveći sjaj, rimska umjetnost, je upravo dosegla u doba Carstva. Bila je to aristokratska umjetnost; luksuz za bogataše, ili oznaka rimske dominacije.

Graditeljstvo je umjetnost broj 1 u Rimu. Temelji se na grčkom graditeljstvu i osnovni elementi su preuzeti od Grka. To su stupovi. U rimskom graditeljstvu razvio se tip zgrade za javnu upotrebu koji je dobio ime bazilika. To je velika zgrada u kojoj se događaju važni događaji i u koje stane mnogo ljudi. Bazilike su unutra razdijeljene na tri prostora pa se istodobno može odvijati i više sastanaka. Kad su Kršćani izašli iz katakombi preuzeli su bazilike kao temelj za gradnju crkvi.

U Rimu se izuzetno razvija i likovna umjetnost. Rimljani se u odnosu na Grke više posvećuju slikarstvu. Rimljani su usavršili oslikavanje zidova, a pojavljuju se i freske. Druga tehnika su mozaici. To su raznobojni kamenčići od kojih se stvara slika. Što se tiče kiparstva, tu Rimljani nisu mogli nadmašiti Grke jer nisu toliko znali o anatomiji čovjeka kao Grci. Kod Rimljana je naročito razvijen portret u obliku poprsa, a poprsje se zove bista, tako da ima kipova careva i konzula. Razvijali su se i reljefi. To su poluvolumeni. Oni ukrašavaju od javnih zgrada pa sve do grobova.⁵

⁵ https://hr.wikipedia.org/wiki/Umjetnost_starog_Rima (15.12.2017)

1.3. RELIGIJE NA MEDITERANU

Tri su religije koje djeluju na području mediterana, a to su :⁶

- a) Judaizam
- b) Kršćanstvo
- c) Islam

a) Judaizam

Judaizam je religija koja propovijeda vjeru u jednog, bestjelesnog i samo duhovnog Boga, oca svih ljudi. Ovaj Bog predstavlja sveukupnost moralnih savršenstava i od ljudi zahtijeva ljubav i pravednost. Ime Boga zbog njegove svetosti nije dozvoljeno izgovarati. Judaistička religioznost temelji se na poslušnosti prema “božanskom zakonu”. Ovaj zakon sadržan je u hebrejskoj Bibliji. Biblija je sintetiziran rukopis od 24 knjige. Pisana je na hebrejskom i djelomično na aramejskom jeziku. Govori o povijesti, idejama i društvenim borbama judinog naroda. Ujedno to je i zbirka vjerskih i pravnih propisa, kao i starih mitova koje su Judeji preuzeli od drugih naroda istoka.

Pored Tore za vjerski život Židova posebno je važan Talmud (hebrejski: učenje). Talmud je velika je vjerska zbirka postbiblijskih tumačenja hebrejske Biblije, obrednih pravila, pravnih propisa, priča i izreka. Sastoji se iz dva djela: Mišna (tekst učenja) i Gemara (objašnjenje učenja). Postoje dva Talmuda: Jeruzalemski Talmud (priređen oko 650. godine nove ere) i Babilonski Talmud (priređen oko 500. godine).

Za ortodoksnog Židova obavezan je i veliki broj obrednih propisa i propisa o čistoći i ishrani. Osnivač hebrejske religije je Mojsije (hebrejski Moše, oko 1225. pr. Kr.). Praktično jedini izvor za upoznavanje Mojsijevog života, rada i učenja je Biblija, odnosno Stari zavjet. Mojsije je bio hebrejski vođa i zakonodavac koji je narod oslobodio egipatskog ropstva i na gori Sinaju dao im dvije tablice koje su postale temelj hebrejske religije. Prema Bibliji, Mojsije je čuvajući stoku na brdu Horeb (Sinaj) vidio Boga (Jahve) koji mu je dao moć da vrši čudesna djela i povjerio mu misiju - da se vrati svojim plemenima i oslobodi ih od ropstva.

⁶ <http://skolarbete.nu/hr/skolarbeten/likheter-och-skillnader-inom-judendom-kristendom-och-islam/>(16.07.2017)

b) Kršćanstvo

Kršćanstvo je monoteistička svjetska religija, nastala u Palestini u prvom stoljeću nakon Kristova rođenja. Obuhvaća brojne kršćanske crkve, zajednice i sekte, kojima je zajednička vjera u Isusa Krista, te prihvaćanje života u skladu s evanđeljem. Utemeljio ju je Isus Krist, a njezini sljedbenici nazivaju se kršćanima. Kršćanstvo pripada tipu povijesne, proročke i objavljene religije, etično-mistične strukture, spasenjski i eshatološki usmjerene. Kroz povijest se raščlanilo na više konfesija (katolicizam, pravoslavlje, protestantizam, nestorijanstvo i monofizitstvo) i njima odgovarajućih Crkava (Katolička Crkva, pravoslavne Crkve, protestantske Crkve i istočne pretkalcedonske Crkve. Kršćanska era počinje Isusovim rođenjem.

Kršćanstvo je nastalo u prvom stoljeću naše ere u Palestini unutar židovstva. U drugoj polovici tog stoljeća osamostaljuje se kao posebna religija i širi po gradovima Rimskog Carstva, osobito zaslugom apostola Pavla i njegovih misijskih putovanja. U Novom Zavjetu spominju se samo kršćani, a naziv kršćanstvo prvi spominje Ignacije Antiohijski i drugi ranokršćanski pisci.

Izvori kršćanstva su pisana Božja objava (Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta) i usmena kršćanska predaja. Nauk su mu razradili i sustavno obrazložili veliki teolozi, definirali ekumenski koncili, a nad njegovom pravovjernošću bdije crkveno učiteljstvo. Dok katolicizam i pravoslavlje priznaju oba izvora (Pismo i Predaju), a veliku važnost pridaju teološkom mišljenju i crkvenom učiteljstvu, protestantizam priznaje samo Pismo. Kršćanstvo je na neki način proizašlo iz židovstva, ali je prema njemu bilo i u oprjeci. Prihvatilo je starozavjetni monoteizam, ali ga je nadopunilo učenjem o Trojstvu. Starozavjetnom legalizmu suprotstavilo je evanđelje, a nacionalnoj religiji univerzalističku, nadnacionalnu religiju.⁷

c) Islam

Islam (predanost Bogu) ili muhamedanstvo, monoteistička svjetska religija, utemeljena je u Arabiji u VII. stoljeću. Utemeljio ju je Muhamed, a njezini sljedbenici nazivaju se muslimani. Pripada tipu objavljene i pravne religije. Islam znači religija, stav predanosti Bogu i civilizaciji (ovozemaljsko uređenje zajednice po islamskim zakonima). Islamska era počinje 622., kad se Muhamed sa svojim pristašama seli iz Meke (gdje su se tadašnji Arapi protivili širenju islama) u Medinu.⁸

⁷ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Kršćanstvo> (18.12.2017)

⁸ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Islam> (18.12.2017)

2. POČETAK ERE S ISUSOM KRISTOM

Prema Novomu zavjetu rodio se u Betlehemu u Palestini za vladavine rimskoga cara Augusta. Od godine njegova rođenja računa se kršćanska era (po novijim proračunima Isus je rođen nekoliko godina prije). Odrastao je u židovskoj obitelji u Nazaretu pa se u evanđeljima naziva Isusom iz Nazareta ili Isusom Nazarencem. Po zanimanju je bio tesar. O njegovu životu do njegove tridesete godine ne zna se ništa, a zatim je, nakon krštenja u rijeci Jordanu i kušnje u pustinji, počelo njegovo javno djelovanje u Galileji, Judeji i Jeruzalemu. Povremeno je zalazio i u poganske krajeve (Tir, Sidon, Dekapol, Cezareja Filipova). Posljednje dane prije muke i smrti proveo je u Jeruzalemu.⁹

2.1. ISUS KRIST

Isus Krist, utemeljitelj kršćanstva. Rođen u Betlehemu. Prema kršćanskome vjerovanju utjelovljeni Sin Božji, utjelovljena Božja Riječ (utjelovljenje), Mesija, Spasitelj i Otkupitelj svijeta. Ime Isus osobno je ime povijesnog Isusa iz Nazareta, a vjeroispovijedni naslov Krist, s vremenom je postao drugom sastavnicom udvojenog imena. Odnos ljudske i božanske naravi u Isusu Kristu proučava kristologija, a spasenjsku stranu njegova djela soteriologija. Glavna su vrela o povijesnom Isusu novozavjetni spisi (evanđelja i poslanice).

O njegovu životu do njegove tridesete godine ne zna se mnogo. Proveo je te godine u poslušnosti, radu i molitvi. Kada je imao četrdeset dana, prikazan je Bogu, u hramu u Jeruzalemu. Isusa je u naručje uzeo starac Šimun, kojemu je Bog obećao, da neće umrijeti, dok ne vidi Spasitelja. Uz njega, bila je i starica Ana. Obrezan je kao znak pripadnosti židovskome narodu. S Josipom i Marijom bježao je u Egipat, zbog Herodova pokolja svih dječaka u dobi do dvije godine u Betlehemu i okolici. Već to je navijestilo da će Kristov život biti u znaku progonstva. U Egiptu su živjeli do Herodove smrti, kada su se vratili u Nazaret. Povratak iz Egipta, podsjeća na povratak izraelskog naroda iz ropstva u Egiptu. Kada je Isus navršio dvanaest godina, po propisu zakona o blagdanu Pashe s Marijom i Josipom išao je u hram u Jeruzalem. Ostao je u hramu i nakon što su se Marija i Josip vratili kući. Našli su ga nakon tri dana potrage, kako u hramu raspravlja s učiteljima i pismoznancima.

Nakon krštenja u rijeci Jordanu i kušnje u pustinji, počinje njegovo javno djelovanje u Galileji, Judeji i Jeruzalemu. Povremeno je zalazio i u poganske krajeve. Tada mu je bilo

⁹ https://hr.wikipedia.org/wiki/Isusovo_ro%C4%91enje (19.12.2017)

30. godina i to je vrijeme 15. godine vladanja rimskog cara Tiberija. Ivan Krstitelj krstio je Isusa. On je navijestio njegov dolazak, propovijedajući u judejskoj pustinji. Četrdeset dana proveo je u pustinji, gdje nije ništa jeo. Sotona ga je tri puta iskušavao, ali Isus ga je svaki put odbio. Sotona ga je napastovao, da iskuša njegovu poslušnost poslanju, koje mu je povjereno. Isus je imao skupinu učenika, koji su s njim putovali, od kojih je izabrao dvanaest apostola. Poslije toga, izabrao je drugih sedamdeset dvoje učenika i poslao ih po dvoje, pred sobom u svaki grad, kamo je planirao doći. Naviještao je svoj nauk, svima koji su ga dolazili slušati. Često je govorio u prisposodobama, jednostavno i jasno, tako da su i obični ljudi mogli razumijeti. Među najpoznatijima je prisposodba o razmetnom sinu. Činio je mnoga čuda, kako bi potvrdio, da je Mesija. Prvo čudo je bilo na svadbi u Kani Galilejskoj, kada je vodu pretvorio u vino. Zauzima se za obespravljene ljude, koje su pripadnici viših slojeva, farizeji i saduceji, izbjegavali i prezirali. Liječio je bolesne, slijepce i gluhe, gubavce, padavičare, uzete, pomagao siromasima, grešnike je obratio, hodao je po vodi, istjerivao zle duhove iz opsjednutih ljudi, a jednom je i oživio Lazara, koji je umro. Ozdravljao je samo neke ljude, jer nije došao iskorijeniti sva zla, nego osloboditi čovjekovu dušu od ropstva grijeha. Isus je pozvao sa sobom na goru Petra, Ivana i Jakova. Molio se i izgled mu se izmijenio, pokazao se u slavi, s njim su bili Mojsije i Ilija. Preobrazio se pred učenicima, kako bi oni kasnije bolje razumijeli njegovu muku i uskrsnuće. Isus više puta učenicima navješćuje svoju smrt, objašnjava im da će mnogo trpjeti, biti ubijen i nakon tri dana će uskrsnuti.

Posljednje je dane prije muke i smrti proveo u Jeruzalemu. Trijumfalno je ušao u grad u dane prije Pashe. Narod je dočekaio Isusa, mašući palminim i maslinovim grančicama i rasprostirući svoje haljine, putem kojim je Isus išao jašući na magarcu. Na Posljednjoj večeri ustanovio je Euharistiju i svećenički red. Blagovao je s apostolima vazmeno janje, a kasnije im je oprao noge. Prerekovao je, da će ga jedan od apostola izdati. Uzeo je u ruke kruh, blagoslovio ga i rekao: „Uzmite i jedite, ovo je moje tijelo”. Zatim je uzeo kalež s vinom, blagoslovio ga i rekao: „Ovo je krv moja, krv Saveza koja se za mnoge proljeva na otpuštenje grijeha”. Isus na Maslinskoj gori molio je, da ga mimoide muka, ali neka bude volja Božja. Osjetio je smrtnu muku i oblio ga je krvav znoj. Došao je Juda s četom vojnika po nalogu židovskih vjerskih poglavara te izdao Isusa poljupcem. Židovski svećenički poglavari i veliki svećenik Kajfa ispitivali su Isusa i kada je potvrdio, da je Krist, Sin Božji, odveli su ga u tamnicu. Optužili su Isusa, da krši židovski zakon, oskvrnjuje hram, a posebice da djeluje protiv vjere u jednoga Boga proglašavajući sebe Sinom Božjim. Isus nije bio kriv ni za jednu od tih optužbi, jer nije kršio židovski zakon, već ga je ispunio i dao mu konačno

tumačenje. Hram je častio i u njemu naučavao, a nije djelovao ni protiv vjere u jednoga Boga. Isusova muka i smrt, ne pripisuju se Židovima, već svakom grešnom čovjeku.

Sljedeći dan, predan je rimskom upravitelju Ponciju Pilatu. Ispitao ga je i nije našao nikakve krivice, ali je pod pritiskom naroda osudio Isusa na smrt razapinjanjem na križ. Vojnici su ga bičevali, stavili mu trnovu krunu oko glave i rugali mu se. Do gore Kalvarije, nosio je teški križ, pod kojim je više puta padao na zemlju. Svukli su mu odjeću, razapeli ga na križ i pribili mu čavlima ruke i noge. Nad glavu su mu stavili natpis „Isus Nazarećanin, kralj židovski”. Razapeli su dva zločinca, jednog Isusu s desne strane, a drugog s lijeve. Vojnici su razdijelili među sobom Isusovu odjeću. Pod križem je bilo mnoštvo ljudi, među kojima i Marija, apostol Ivan i Marija Magdalena. Oko podneva je nastala tama i trajala je do tri sata popodne. Priklonio je glavu i preminuo. Nastao je potres. Prije nego su mu skinuli tijelo s križa, vojnik mu je probo kopljem srce, iz kojeg je potekla krv i voda. Nakon smrti, Isus je sašao nad pakao, oslobodio pravednike i otvorio im vrata neba. Predvečer su Josip iz Arimateje i još jedan čovjek, dobili dozvolu Poncija Pilata, da smiju ukopati Isusa. Skinuli su tijelo, pomazali mirisnim uljima i položili u grob, koji je bio vlasništvo Josipa iz Arimateje. Sutradan su vjerski poglavari zapečatili grob i postavili stražu.

U svojem javnome djelovanju i propovijedanju nastupio je naviještajući kraljevstvo Božje. U taj je starozavjetni pojam unio nove sadržaje i nijanse. Nije više riječ o iščekivanju ovozemaljskoga kraljevstva, već duhovnoga. Na ovome se svijetu očituje u obraćenju, a na drugome u vječnome blaženstvu na nebu. Starozavjetnomu legalizmu suprotstavio je unutarnje stajalište i čistoću srca, a religiji zatvorenoj u etničke granice univerzalnost evanđelja i ljubav prema bližnjemu. Srž je Isusove poruke izražena u Govoru na gori. Ondje je Isus prikazan i kao začetnik novoga poimanja Boga, utemeljitelj Crkve i sakramenata. U ikonografskom prikazivanju Krista prvi su se kršćani služili simbolima (Kristov monogram, križ, riba, janje, Agnus Dei, Dobri Pastir), da bi se spasili od progona. U IV. st. nastali su prvi mozaici i slikovni prikazi (Krist Pantokrator, Krist Pobjednik). Nakon ikonoklazma i pobjede načela štovanja slika, u istočnokršćanskoj, osobito bizantskoj umjetnosti nastali su shematizirani likovni prikazi Krista (bez kipova). Ikonografija zapadnoga kršćanstva slijedila je put stilskih preinaka figurativnoga slikarskoga i kiparskog prikaza Krista. Glavni su kršćanski blagdani kojima se slavi spomen na neki misterij ili događaj iz života Isusa Krista nedjelja, Uskrs, Bogojavljenje, Božić i Uzašašće.¹⁰

¹⁰ Ibidem.

2.2. EVANĐELJA

Najčešći je naziv za kršćansku poruku. Pojam radosne, dobre vijesti; poziva se na starozavjetne proroke koji su pozivali glasonošu radosne vijesti da javi Jeruzalemu o oslobođenju naroda. U kršćanstvu ova će riječ označavati, kako usmenu poruku, propovijed i sadržaj kršćanske vjere, tako i pisani tekst o Isusovu životu, djelovanju i nauku, a osobito o njegovoj muci, smrti i uskrsnuću. U smislu pisanoga teksta, četiri su evanđelja koja su do nas došla, te su od kršćana prihvaćena kao kanonska, a to su :¹¹

1. Evanđelje po Marku
2. Evanđelje po Mateju
3. Evanđelje po Luki
4. Evanđelje po Ivanu

2.2.1. *Evanđelje po Marku*¹²

Evanđelje po Marku ili Markovo Evanđelje je religijska knjiga, dio Novoga Zavjeta. Tradicionalno se pripisuje sv. Marku i najkraće je od 4 kanonska evanđelja.

Riječ je o tzv. sinoptičkom Evanđelju, a smatra se da je služio kao predložak za ostala dva sinoptička evanđelja (evanđelje po Mateju i evanđelje po Luki).

Markovo Evanđelje vjerojatno je prvo napisano Evanđelje. Mnogi kršćani drže da ga je napisao sv. Marko, najvjerojatnije u Rimu oko 60. – 70. g. Nekad se smatralo da je napisano nakon evanđelja po Mateju, što je razlog da se u Biblijama nalazi poslije njega.

Markov stil, način pisanja je vrlo jednostavan, živ i privlačan, slični pučkom pripovijedanju. Prvotno je napisano za rimsku kršćansku zajednicu.

U tom Evanđelju, zapisano je propovijedanje apostola Petra u Rimu. Marko je tako sastavio svoje Evanđelje, da njegovi čitatelji mogu u Isusu Kristu prepoznati Božjeg Sina, osobito iz onoga što je Isus činio: priprava za javno djelovanje, djelovanje u Galileji, u Jeruzalemu, muka, smrt i uskrsnuće.

¹¹ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Evan%C4%91elje> (19.12.2017)

¹² https://hr.wikipedia.org/wiki/Evan%C4%91elje_po_Marku (19.12.2017)

2.2.2. *Evandjelje po Mateju*¹³

Evandjelje po Mateju, jedno je od četiriju kanonskih evandjelja Novoga Zavjeta. Ovo sinoptičko evandjelje jest izvještaj o životu i službi Isusa Nazarećanina. Ono govori u detaljima od njegova rodoslovlja do njegova Sveopćega Poslanja.

Sveti Matej vjerno prenosi tradiciju koju je primio od prve Crkve o Isusu i kršćanskom životu, te u isto vrijeme stvaralački oblikuje te tradicije u nove kombinacije, s novim naglascima. Pri pisanju ima nekoliko ciljeva: poučiti i osokoliti članove svoje zajednice, dati građu za liturgijska čitanja i propovijedi, uputiti misionarski poziv onima koji su dobre volje, braniti vjeru kršćana od neprijateljski nastrojenih kritičara i braniti ju od suparnika. Poslužio se dvjema velikim vrstama građe da postigne te ciljeve, a to su prikazi o događajima i govori.

Ovo evandjelje ima dva žarišta: Isusa kao Krista i skori dolazak Božjeg kraljevstva koje Isus naviješta. Ove dvije teme vrlo su usko povezane na početku evandjelja, gdje je Isus predstavljen kao kraljevski Sin Božji i Emanuel, Bog s nama, te na kraju gdje je Isusu kao Sinu Čovječjemu dana sva (božanska) vlast nad kraljevstvom Božjim, na nebu i na zemlji. Kraljevstvo Božje veliki je predmet nade, molitve i naviještanja koji povezuje cijelo ovo evandjelje, osobito pet velikih govora te daje eshatološki vidik i cilj. Ono sadrži Božje konačno i posljednje obećanje spasenja otkupljenom čovječanstvu, na zemlji kao i na nebu, u vremenu i vječnosti, socijalno i politički kao i osobno, te uključuje pravdu, mir, radost.

2.2.3. *Evandjelje po Luki*¹⁴

Evandjelje po Luki, religijska je knjiga, dio Novoga Zavjeta.

Napisao ga je sv. Luka, obraćenik iz poganske grčke obitelji, liječnik po zanimanju i dugogodišnji suradnik apostola Pavla, u Antiohiji Sirijskoj oko 75.- 80. g. Lukino je Evandjelje u prvom redu bilo namijenjeno kršćanskim zajednicama, koje su se sastojale od obraćenika s poganske vjere (dakle oni, koji nisu pripadali židovskoj vjeri.) Tako je sastavio Evandjelje, da njegovi čitatelji mogu u Isusu prepoznati Boga, koji je pohodio svoj narod te mu iskazao neizrecivu ljubav i nježnost.

Lukino Evandjelje uokviruje se porukom spasenja za sve ljude. Potrebno je vjerovati u Božju ljubav i ponudu oproštenja, jer to od grešnika stvara novoga čovjeka.

¹³ https://hr.wikipedia.org/wiki/Evan%C4%91elje_po_Mateju (20.12.2017)

¹⁴ https://hr.wikipedia.org/wiki/Evan%C4%91elje_po_Luki (20.12.2017)

2.2.4. *Evandjelje po Ivanu*¹⁵

Evandjelje po Ivanu četvrto je evandjelje po redu i u većoj se mjeri razlikuje od prva tri evandjelja, takozvanih Sinoptika (po Mateju, Marku i Luki). Napisano je oko 100. godine i po vremenu pisanja je posljednje kanonsko evandjelje. Evandjelje po Ivanu oslikava onovremeni sukob ranog kršćanstva i judaizma. Farizeji se predstavljaju na negativan način, dok su Židovi prikazani kako se opredjeljuju za i protiv kršćanstva.

Kroz cijelo Ivanovo evandjelje neprestano se provlači važnost vjere jer samo po njoj moguće je zadobiti novi život, odnosno sačuvati postojeći. Ivan Evandelist kroz svoje Evandjelje želi otkriti tko je zapravo Isus. Njegov utjecaj i identitet do izražaja dolazi kroz njegova brojna čudesa. Ivan vjeru doživljava kao nešto dinamično. Vjerovati znači prihvatiti objavu Boga u Isusu Kristu. Čovjek vjeruje onda kada vidi Isusova znamenja i djela, ali redovito se vjeruje u Isusa ili u njegovo ime. Vjerovanje podrazumijeva vlastito darivanje Isusu i priznavanje Isusa kao svog Gospodina. Potrebno je ući u zajedništvo s Isusom. To znači poznavati Njegovo otajstvo, božansko podrijetlo i priznati ga Bogom - čovjekom.

Evandjelje je tako napisano da njegovi čitatelji u raspetom Kristu mogu prepoznati živoga Krista, prisutnoga u zajednici njegovih vjernika, kojima on dariva Svoga i Očeva Duha. Kao što je Markovo, Lukino i Matejevo Evandjelje usredotočeno na „Kraljevstvo Božje“, tako je Ivanovo Evandjelje usredotočeno na „život vječni“, koji se sastoji u najprisnijem živom zajedništvu svih vjernika s Isusom Kristom.

2.3. BIBLIJA

Biblija je zbirka tekstova koje Židovi i kršćani drže svetima, od Boga nadahnutima i glavnim izvorom svoje vjere.

Biblija se danas smatra najprodavanijom knjigom svih vremena. Bibliju je preveo Sveti Jeronim sa hebrejskog na latinski.

Kršćani dijele Bibliju na Stari zavjet i Novi zavjet. Stari zavjet obuhvaća 39 protokanonskih (istovjetne s hebrejskim kanonom) i sedam deuterokanonskih knjiga (protestanti ih, kao ni židovi, ne priznaju - apokrifi). Novi zavjet, napisan u drugoj polovici I. st., obuhvaća 27 knjiga: četiri Evandjelja (Marko, Matej, Luka i Ivan), Djela apostolska, 21 poslanicu (14 Pavlovih i 7 apostolskih) i Otkrivenje (Apokalipsa).¹⁶

¹⁵ https://hr.wikipedia.org/wiki/Evan%C4%91elje_po_Ivanu (20.12.2017)

¹⁶ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Biblija> (21.12.2017)

3. RANO KRŠĆANSTVO

Rano kršćanstvo ili rana Kršćanska crkva je pojam kojim se označava kršćanstvo u razdoblju od Isusove smrti do prvoga ekumenskog crkvenog sabora. Rano kršćanstvo je nastalo kao vjerski pokret, odnosno sekta unutar židovstva, da bi se tijekom 1. stoljeća od njega potpuno odvojilo. Središte nove religije je u početku bilo u Jeruzalemu, ali nakon neuspjeha ustanaka 70. godine, kada je uništen Jeruzalemski hram, 136. godine, jeruzalemska Crkva biva ne samo oslabljena, već i prisilno raseljena. U međuvremenu Rim, kao prijestolnica Rimskog Carstva, postaje glavno sjedište kršćanstva, a rimski biskup postaje dominantan i dobiva titulu pape.

Rani kršćani su bili izloženi mnogim kritikama i progonima. Međutim na kraju tog razdoblja kršćanstvo postaje službena religija Carstva. S vremenom je taj mali židovski vjerski pokret prerastao u kršćansku vjeru.¹⁷

Prvobitnu kršćansku crkvu formirali su, nakon Isusove smrti, njegovi učenici i apostoli u Jeruzalemu. Prema spisima apostola Petra, mnogi židovi okreću se kršćanstvu. Pristalice Isusa iz Nazareta se u početku nazivaju nazarenci, da bi tek kasnije stekli naziv kršćani. Zajednicu su prvo činili isključivo Židovi, koji su smatrali su da je Isus bio Mesija, odnosno Krist, čiji dolazak proriče židovska sveta knjiga Tanah, koju kršćani nazivaju Starim zavjetom. Mnogi židovski (farizejski) vođe su tu tvrdnju smatrali bogohulnom i proglašavali su Kristove sljedbenike za heretike, isključivali ih iz svojih zajednica, a nerijetko i prijavljivali rimskim vlastima.¹⁸

Rano kršćanstvo se tijekom 1. stoljeća jasno odvaja od židovstva. Već u drugoj polovini 1. stoljeća, zahvaljujući djelatnosti apostola Pavla, kršćanski pokret postaje pretežno nežidovski. Kršćani su nastavili poštovati židovsku Bibliju. Također su dodani tekstovi koji će postati Novi zavjet, a koje judaizam odbacuje. Kršćanske zajednice nastaju širom Palestine, Male Azije, Sirije, Egipta, Afrike i Grčke, znači pretežno u predjelima istočnog Sredozemlja. Jezik komuniciranja među kršćanima u to doba bio je grčki. Pošto je u antička vremena religija uglavnom bila vezana za određeni grad ili narod, smatra se da su kršćani bili prvi koji su presjekli tradicionalne veze između vjere i narodnosti.¹⁹

¹⁷ https://hr.wikipedia.org/wiki/Rano_kr%C5%A1%C4%87anstvo (10.01.2018)

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

3.1. SVETI PAVAO

Kršćanski svetac, štovan u svim kršćanskim crkvama, apostol i misionar u Maloj Aziji, Grčkoj i Rimu, teolog, napisao je više poslanica Novoga Zavjeta, mučenik.

Najviše podataka o njegovu životu daju nam Djela apostolska. Prema njima, Pavao je bio iz Tarza (u današnjoj južnoj Turskoj, tada u Rimskom Carstvu). Zvao se Savao, što odgovara hebrejskom imenu Šaul. Latinsko ime Pavao uzeo je vjerojatno za boravka na Cipru. Bio je židovski student Talmuda, izučio je zanat za izrađivača šatora kao i Akvila i Priscila koje nakon preobraćenja pozdravlja kao svoje suradnike u Kristu Isusu. Kao vjerni Židov, progonio je kršćane, te je bio prisutan pri ubojstvu sv. Stjepana.

Na putu u Damask, kamo je krenuo uhititi grupu kršćana, doživio je viđenje, oslijepio je od jakog nebeskog svijetla i čuo Isusove riječi: "Savle, zašto me progoniš?" To iskustvo je na njega tako utjecalo da je prihvatio kršćanstvo, dao se krstiti u Damasku i počeo naviještati Evanđelje. U Jeruzalemu su u početku bili sumnjičavi prema njemu, dok se nisu uvjerali da se stvarno obratio. Postao je glavni šta se tiče širenja kršćanstva na samom početku da se izade iz židovskog kruga i njihove religije. Na prvom misijskom putovanju pratio ga je Barnaba koji ga je i uveo u zajednicu jeruzalemske Crkve. Putovao je po Maloj Aziji, po cijelom mediteranu, te je na kraju stigao do Rima. Obično se govori o njegovu četiri misijska putovanja. Na njima je najprije ulazio subotom u sinagoge, te Židovima naviještao evanđelje, a kad ga oni ne bi prihvatili, onda se obraćao i poganima.

U Pavlovim poslanicama, koje su postale sastavni dio Novog zavjeta, a pisao ih je pojedinim mjesnim crkvama odgovarajući na njihove konkretne probleme, nailazimo na još nešto biografskih podataka o njemu. Ponajprije, tu i on sam prepričava svoj doživljaj susreta s Kristom, potom pripovijeda o svojim putovanjima i susretima s Petrom i ostalim apostolima u Jeruzalemu. Konačno, govori o nevoljama koje je doživljavao na putovanjima, primjerice, kako je više puta bio je bačen u tamnicu, bio bičevan, kako je doživio nekoliko brodoloma i sl. Jedan od najpoznatijih njegovih tekstova je "Hvalospjev ljubavi" iz Prve poslanice Korinćanima, a teološki je osobito bogata Poslanica Rimljanima.²⁰

Pavao i sam u Poslanici Rimljanima spominje svoju nakanu da nastavi putovanje do Španjolske. Premda iz njegovih spisa nemamo potvrde da se to putovanje doista i dogodilo, tradicija govori da je on i ondje navijestio evanđelje. U Rimu je bio u zatočeništvu, a predaja govori i o mučeničkoj smrti. U Rimu mu je 65. godine mačem odrubljena glava. To

²⁰ <http://hr.opusdei.org/hr-hr/article/44-tko-je-bio-sveti-pavao-kako-je-prenosio-isusovo-nauk/> (12.01.2018)

je vjerojatan podatak budući da je Pavao za sebe izjavljivao da je rimski građanin, pa je tako bio i pogubljen na način kako su se pogubljivali punopravni građani Rima (a ne razapinjanjem).

Sveti Pavao štuje se kao zaštitnik pisaca, novinara, glasnogovornika, biskupa, misionara, izrađivača šatora, protiv zmijskog otrova, članova pokreta Kursiljo, grada Rima, Malte i mnogih drugih mjesta širom svijeta.

Nakon pogubljenja svetog Pavla dolazi do značajnijeg progona svih kršćana.²¹

3.2. PAPA PETAR 1.

Sveti Petar, jedan od dvanaest apostola, rimski biskup i prvi papa, kršćanski svetac. Nakon Isusa, sv. Petar je najpoznatiji i najčešće spominjani lik u novozavjetnim spisima. Rođen je u židovskoj obitelji Jone (Ivana) u Betsaidi, gradiću sjeverno od Galilejskog jezera, a živio je u kući u blizini jezera u Kafarnaumu. Bavio se ribarenjem, zajedno sa bratom Andrijom, te Ivanom i Jakovom, Zebedejevim sinovima. Prema evanđeljima, Petra je Isus zapazio dok je lovio ribu i rekao mu: „Pođi za mnom...učinit ću te ribarom ljudi.“ Petar je ipak ostao nagle naravi, te se znao i suprotstaviti Isusu, osobito kada nije bio spreman prihvatiti Isusov kraj na križu.

Zvao se Šimun, dok ga Isus nije prozvao Petar, što na grčkom znači Stijena, kako bi označio njegovu vodeću ulogu u Crkvi. To se dogodilo nakon što je Isus upitao apostole: „A vi, što vi kažete, tko sam ja?“ a Petar mu je rekao: „Ti si Krist-Pomazanik, Sin Boga Živoga.“²²

Petar je kasnije postao rimski biskup i prvi papa. Postao je jedan od dvanaest apostola, kao i njegov brat Sveti Andrija. Petar je bio i jedan od prvih svjedoka praznoga Isusovog groba nakon uskrsnuća, te jedan od onih kojima se uskrsli Krist najprije ukazao. Djela apostolska izvješćuju da je Petar bio prisutan kod silaska Duha Svetoga. U toj se knjizi također čita kako je liječio bolesnike, pa su ih ljudi iznosili na trgove da Petrova sjena padne na njih i budu izliječeni.²³

Zbog svoga je propovijedanja bio bačen u tamnicu. Herod Antipa htio ga je drugi dan pogubiti, te tako pridobiti narod za sebe, no Petra je anđeo između četiri stražara izveo kroz vrata, odveo do Markove kuće, gdje je prva Crkva cijelu noć molila za njega. Petar je potom otišao iz Jeruzalema i tako se spasio. Potaknut viđenjem, odlazi u Cezareju rimskom

²¹ https://hr.wikipedia.org/wiki/Sveti_Pavao (12.01.2018)

²² https://hr.wikipedia.org/wiki/Sveti_Petar (15.01.2018)

²³ Ibidem.

građaninu Korneliju, ulazi u njegovu kuću, makar to po židovskom zakonu nije smio, te mu navješćuje evanđelje. U Djelima apostolskim to je prikazano kao važna prekretnica u kršćanstvu, budući da je tako prvi put ono izašli izvan židovskoga kruga. Petar je propovijedao i u Antiohiji, a osobito je važna bila njegova uloga na prvom jeruzalemskom apostoslokom saboru, kad je odlučeno da se od pogana koji prijeđu na kršćanstvo neće tražiti da održavaju sav židovski zakon.

Propovijedao je po Maloj Aziji. Drevna kršćanska predaja govori o Petrovu boravku u Rimu, gdje je bio prvi biskup carskoga grada. Predaja govori kako je bio optužen da je bacio uroke na jednu od carevih ljubavnica. Na nagovor prijatelja odlučio je pobjeći iz grada, no na putu mu se ukazao Isus. Petar ga je upitao: "Kamo ćeš, Gospodine?" Isus mu je odvratio: "U Rim, da me opet razapnu!" Petar je to shvatio kao znak Božje volje, vratio se u Rim i bio uhićen i bačen u tamnicu. Ondje je oko 64. godine podnio i mučeništvo. Bio je osuđen na smrt razapinjanjem na križu, no budući da se nije smatrao dostojnim smrti jednake Isusovoj, tražio je svoje mučitelje da križ okrenu naopako, što je i učinjeno. Otada se takav križ naziva Petrovim križem.²⁴

3.3. PROGONSTVO KRŠĆANA

Prije cara Konstantina Rim nije bio svetište kršćana i kršćanstvo u početku nije imalo nikakvih vjerskih građevina. Kršćani, kojima je vjera bila zabranjena, skrivali su se u podzemlju rimskih katakombi, gdje su spojili svoje potrebe propovijedanja nove vjere i sahranjivanja mrtvih u grobnice i svetišta.

Kršćanstvo je bilo proganjano samom činjenicom svoje isključivosti i netrepeljivosti prema carskim kipovima i carskom autoritetu, pošto se kršćani nisu plašili prokuratora već se taj strah jedino odnosio na Boga. Dva velika progonitelja kršćana bili Decije i Dioklecijan.²⁵

3.3.1. Decije

Decije je bio prvi rimski car ilirskog porijekla. Bio je namjesnik u Meziji kada ga je vojska proglasila carem. Također je poznat kao prvi progonitelj kršćana na našem prostoru. Pokušao je spriječiti upad Gota u Meziju. Težeći da obnovi Rim, tradiciju i običaje, 250. godine je pokrenuo prvi oštar progon kršćana, obznanjujući edikt o svojim namjerama. Car je zahtjevao

²⁴ [http://www.hr.josemariaescriva.info/print.php/zasto-je-papa-petar-1\(15.01.2018\)](http://www.hr.josemariaescriva.info/print.php/zasto-je-papa-petar-1(15.01.2018))

²⁵ Nikić, S. (2015). *Kultura Mediterana*. Tivat: fms, str.143

da episkopi Crkve prenose žrtve njemu osobno, što je za kršćane bilo nemoguće. Ubijen je zajedno sa sinom Decijem II. nakon što im je vojska dva puta poražena od Gota.²⁶

3.3.2. Dioklecijan

Dioklecijan je poznat kao jedan od najvećih progonitelja kršćana. U početku nije bilo tako. Treba znati da su Dioklecijanova žena i njegova kćer također bile kršćanke. Dioklecijan je imao dvojbi oko progona kršćana. No Galerije (suvladar Dioklecijana) ga je stalno podbadao ističući da su kršćani unutrašnji neprijatelj carstva. Dioklecijan se proglasio Gospodarom i Bogom, što kršćani nisu priznavali (jer za njih postoji samo jedan Bog), te nam je na taj način jasniji razlog sukoba. Stoga car izdaje Prvi edikt protiv kršćana, 303. godine, a zatim je izdano još nekoliko edikata od kojih je uz četvrti vezana smrt solinskih mučenika (Domnius, Anastasius). Tako je na temelju tih edikta izvršen posljednji, najveći i najkrvaviji progon kršćana u Rimskom Carstvu, u kojem su stradali brojni kršćani, među kojima su mnogi poznati sveci (sv. Dujam, sv. Florijan, sv. Lucija, Sveta Katarina Aleksandrijska, sv. Agneza Rimska, sv. Eufemija, sv. Filomena i brojni drugi). Spominju se direktno vezana uz Dioklecijana i pogubljenja, 306 godine, kipara kršćana na Fruškoj Gori, koji su odbili za cara napraviti kipove poganskih božanstava, kao i pogubljenja 4 carska gardista koji se nisu htjela odreći kršćanstva, a treba spomenuti i panonskog konjaničkog centuriona Georgija koji je tada također pogubljen (sv. Juraj). Možda je najveća ironija u svemu ovome to što je upravo najveći zagovornik progona kršćana Galerije bio prvi car koji je neposredno pred svoju smrt 331. godine izdao epistulu (proglas) o slobodi kršćanskog vjerovanja.

Oboljevši u svojoj prijestolnici Nikomediji, 305. se dobrovoljno (s Maksimijanom) odrekao vlasti kao prvi i jedini rimski car, i povukao u svoju palaču nedaleko od Salone, gdje je i umro.²⁷

3.4. MUČENICI U PRVIM STOLJEĆIMA KRŠĆANSTVA

Crkva je bila žestoko progona. U tim progonstvima su se posebno isticali mučenici koji su svojim životom isticali vjeru. Najokrutnije postupanje sa kršćanima bilo je da su ih bacali pred lavove te da su ih ubijali i pribijali na križeve. Upravo je tada nastala izreka „krv mučenika, sjeme kršćana“. Među prvima su bili sv. Petar i sv. Pavao.²⁸

²⁶ <https://sh.wikipedia.org/wiki/Decije> (20.01.2018)

²⁷ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Dioklecijan> (20.01.2018)

²⁸ Badurina, A. (1979). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber. str. 451

3.5. KATAKOMBE

Katakombe, prvotno naziv za lokalitet s ranokršćanskim grobljem kraj današnje crkve sv. Sebastijana u Rimu. Danas se prije svega misli na podzemno groblje u kojima su sahranjivani stari kršćani, često velikih dimenzija, naročito u ranokršćansko doba (najpoznatije su katakombe u Rimu: Sebastijanove, Domiciline, Prisciline i dr.). Isklesane su u mekoj stijeni na svetom području koje okružuje Rim.

Katakombe su ponajprije bile mjesto za obavljanje bogoslužja i čuvanje relikvija mučenika. Ispočetka su katakombe imale i nadzemni dio u vidu dvorišta s trijemom, te sobe za zajedničku ishranu, ali s pojačanim progonom kršćanstva u 3. st. katakombe su ostale bez nadzemnih dijelova. Hodnici su najčešće dugi tri do četiri kilometra, a široki tek toliko da se dva pogrebnika, koja nose mrtvačka nosila, mogu mimoići. Stube koje vode u ove hodnike ponekad su i 12 metara ispod zemlje, a pri njihovom se dnu hodnici račvaju u brojnim pravcima.

S vremenom su se proširile u sustav podzemnih hodnika, izgrađenih u nekoliko katova s proširenjima. One su se sastojale od tijesnih hodnika u čije su se zidove usijecale niše, u koje su se smještali ostaci tijela, a zatvarale se kamenim pločama. Neke katakombe imaju dvije ili više razina – katakombe svetog Sebastijana imaju čak četiri razine. Tijela umrlih stavljala su se u šupljine u zidovima, koje su prvobitno bile zazidane ciglama ili kamenjem. Kako su mnoge od tih pregrada u međuvremenu popustile i popucale, današnji se posjetitelji često moraju provlačiti između dugih redova kostura.

Kršćani, kojima je vjera bila zabranjena, skrivali su se u podzemlju rimskih katakombi, gdje su spojili svoje potrebe propovijedanja nove vjere i sahranjivanja mrtvih u grobnice i svetišta. Kad je car Neron počeo progoniti kršćane, za molitvu su se sastajali u grobnicama – u to je vrijeme svaki građanin na groblju bio siguran. Prema rimskom zakonu, grobna mjesta su bila sveta, te su Rimljani rijetko progonili kršćane u katakombama.

Sredinom 3. stoljeća, kada se u katakombama više nisu osjećali sigurnima, ljudi su zazidali postojeće ulaze i napravili nove, tajne. Podzemni su se hodnici pružali kilometrima – čak se kaže da bi katakombe bile duže od cijelog Apeninskog poluotoka kad bi se hodnici pružali pravocrtno.²⁹

U doba cara Konstantina završava progon kršćana te katakombe počinju posjećivati tisuće hodočasnika. U 5. stoljeću se ulazi u katakombe zatrpavaju kako bi ih se zaštitilo

²⁹ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Katakombe> (22.01.2018)

od Gota koji su u to vrijeme osvojili i opustošili Rim. Nakon 8. stoljeća katakombe su se prestale koristiti i zaboravljene su sve do njihova slučajna otkrića 1578.; sustavno se istražuju tek od 19. stoljeća.³⁰

3.6. SLOBODA KRŠĆANSTVA

Carevi rimski od početka kršćanstva su se protivili toj novoj religiji koju nisu htjeli prihvatiti niti su je razumjeli dok mnogi njihovi građani prihvaćaju kršćanstvo i obraćaju se. Uzalud su rimski carevi zatvarali kršćane, progonili i ubijali kad se kršćanstvo naglo širilo, ali nije lako bilo doći do slobode i da se izjednači u slobodi zajedno s drugim religijama. Uza sve muke i otpora dolazi do slobode kršćanstva.³¹

3.7. CAR KONSTANTIN 1. VELIKI

Konstantin se rodio u današnjemu Nišu, koji je tada bio grad Naissus u rimskoj provinciji Gornjoj Meziji. Konstantin je bio uz svoga oca sve do njegove smrti, kada on postaje car. Prije cara Konstantina Rim nije bio svetište kršćana i kršćanstvo u početku nije imalo nikakvih vjerskih građevina.

Car Konstantin se s pravom naziva najvažnijim carem kasne antike. Njegova moćna ličnost položila je temelje post-klasičnoj europskoj civilizaciji. Konstantinova vladavina je bila sadržajna i vrlo dramatična. Pobjeda u bici na milvijanskom mostu smatra se među odlučujućim trenucima u povijesti svijeta. Legalizacija i podrška kršćanstvu i njegovo utemeljenje Novog Rima u Bizantiji spadaju među najznačajnije odluke ikada napravljene od strane jednog europskog vladara. Činjenica da je deset bizantijskih careva nakon njega nosilo njegovo ime može poslužiti kao dokaz njegove važnosti i ugleda koji je uživao.

U borbi protiv Maksencija kod Mulvijskog mosta 312. godine Konstantinovi su vojnici na svojim zastavama i štitovima nosili kristogram. Znamen se navodno ukazao Konstantinu u snu večer prije bitke te je povjerovao da će mu kršćanski Bog omogućiti pobjedu. U bitci na Mulvijskom mostu Konstantin je zaista ubrzo, unatoč tome što je njegova vojska bila malobrojnija, ostao pobjednikom. Maksencije se, zajedno s mnogim svojim vojnicima, utopio u Tiberu, te je Konstantin trijumfalno ušao u Rim. U spomen na pobjedu, u Rimu je podignut Konstantinov slavoluk.³²

³⁰ Ibidem.

³¹ Jane, H.,E. (2003). *Christianity in the Second Century: The Case of Tatian*. Routledge, str. 78

³² https://hr.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I._Veliki (25.01.2018)

Nakon što je zavladao Rimom, Konstantin je odlučio pokazati kako će voditi posve drugačiju politiku od prijašnjih careva. Spremno je surađivao s rimskim senatom, no odbio je izvršiti službenu žrtvu u Jupiterovom hramu na Kapitolu, što se smatralo uobičajenim procedurom svih careva pri preuzimanju vlasti. Također je odmah raspustio pretorijansku gardu, koja je postojala još od vremena cara Augusta i imala neizmjernu moć u svojim rukama, uključujući čak i povremenu mogućnost, u vremenima krize, da smjenjuje i postavlja careve po svojoj volji. U jednoj rimskoj bazilici, koju su posvetili Konstantinu, postavljen je njegov kip koji u ruci drži vojni znak u obliku križa, zvani labarum. Natpis na kipu isticao je kako je upravo pod ovim znakom Konstantin oslobodio Rim od tiranina.

Za vrijeme upravljanja provincijama Konstantin se istaknuo ratnim uspjesima, porazivši pleme Franaka koje je izvršilo invaziju na Galiju. No, razlikovao se od svojih suvladara kad je bila u pitanju politika prema kršćanima, koje je odbijao progoniti. Dapače, osigurao je da kršćanima bude vraćena njihova imovina, koja im je ranije oduzeta.

313. godine u Milanu Konstantin I. Veliki donio je Milanski edikt, uredbu kojom su službeno završeni vjerski progoni u Rimskome Carstvu. Cilj edikta nije bio učiniti kršćanstvo državnom religijom, što je učinio Teodozije 380. godine, već je cilj bila sloboda vjerskoga izražavanja u Rimskome Carstvu da bi se postigao unutrašnji politički mir.

Od 330. godine Konstantin je stolovao u novoj prijestolnici, Konstantinopolu. U prosincu 333. godine najmlađega sina Konstanta uzdignuo je na položaj cezara, a u rujnu 335. istom je čašću okitio nećaka Dalmacija, dok je njegovu bratu Hanibalijanu, mužu svoje kćeri, Konstantin dodijelio naslov kralja kraljeva i nadležnost nad narodima na istočnoj rimskoj granici.

Car se u travnju 337. godine teško razbolio. Pošao je iz Carigrada u majčin rodni grad Helenopol u termalne kupelji. Sluteći da mu je kraj blizu, odlučio se krstiti kako bi se očistio od svih grijeha. Pokušao se vratiti u Carigrad, ali je dospio samo do Ankirone, predgrađa Nikomedije. Tu je pozvao nekoliko biskupa, a Euzebij Nikomedijski ga je krstio. Konstantin je obećao da će živjeti na mnogo kršćanskiji način oporavi li se od bolesti, ali mu se prilika za to nije pružila.

Umro je 22. svibnja 337. godine, a tijelo preminuloga cara preneseno je u Carigrad i pokopano u crkvi Svetih Apostola. Već su mu suvremenici dodijelili naslov Magnus, odnosno Veliki, a u istočnome su ga kršćanstvu počeli štovati kao sveca.³³

³³ Ibidem.

3.7.1. Milanski edikt

Nakon takvih prvotnih mjera, koje su već označavale polagani raskid s poganskom tradicijom, Konstantin je učinio i korak dalje. Krajem siječnja 313. godine otputovao je u Milano, gdje je, u suradnji s Licinijem, koji mu je sada bio suvladar, izdao svoj poznati carski edikt. Prema toj odredbi, svi stanovnici Rimskog Carstva dobili su neograničenu slobodu vjeroispovijesti, dok je kršćanstvo posebno priznato kao ravnopravna i zakonski dopuštena religija. Nadalje, kršćanima je osiguran potpuni povratak njihove imovine, koja im je ranije bila oduzeta. Upravo se ovdje vidi ključna razlika između Milanskog edikta i ranije Galerijeve odredbe iz 311. godine, prema kojoj su kršćani samo smjeli nastaviti sa svojim bogoslužjem. Nije tu bilo ni riječi o povratku oduzete imovine. U principu, neki su raniji carevi također privremeno omogućavali kršćanima određenu slobodu, ali su svejedno njihovu vjeru smatrali praznovjernom i opasnom. Galerijeva se odluka o toleranciji zapravo posve poklapala s takvim stavom.

Milanski edikt prvi je put priznao kršćanskoj vjeri ravnopravnu poziciju unutar društva. Iako je brojno kršćansko stanovništvo, naviknuto na stalnu atmosferu progona, u početku bilo pomalo skeptično, ubrzo su se uvjerali u Konstantinovu iskrenost i počeli se privikavati na novonastali osjećaj slobode. Svoju naklonost prema kršćanskom svećenstvu Konstantin je nastavio pokazivati time što ih je oslobodio raznih poreza. Imenovao je mnogobrojne kršćane na utjecajne pozicije unutar Carstva. Izgrađivao je i mnogobrojne kršćanske crkve.³⁴

321. godine Konstantin je odredio da je nedjelja kršćanski dan odmora te da bude proglašena danom odmora u cijelom Carstvu. Izdao je zakon koje je zabranio razapinjanje na križ, što se stoljećima smatralo uobičajenim načinom kažnjavanja. Zabranio je i gladijatorske igre. Konstantin je ušao u sukob s Licinijem. Licinije je, naime, na svojem teritoriju provodio politiku oduzimanja crkvene imovine i izbacivanja kršćana iz javnih službi, negativno se odnoseći prema kršćanstvu. 324. godine došlo je do neizbježnog građanskog rata, u kojemu je Konstantin pobijedio. Licinije je bio zarobljen. Godinu dana kasnije ubijen je pod optužbom spletkarenja protiv Konstantina. S ovim događajima, Konstantin je konačno dobio neograničenu mogućnost provođenja svoje politike, iako se ubrzo morao suočiti s jednim izazovom drugačije vrste. Nakon milanskog edikta kršćanstvo se širi Mediteranom i Europom.³⁵

³⁴ <https://www.bastabalkana.com/2013/06/milanski-edikt-iz-313-godine-i-vizantijski-car-sveti-konstantin-veliki/>

³⁵ [http://stellamaris-naklada.com/hr/duhovni-kutak/historicus/car-konstantin-i-milanski-edikt,55.html\(02.02.2018\)](http://stellamaris-naklada.com/hr/duhovni-kutak/historicus/car-konstantin-i-milanski-edikt,55.html(02.02.2018))

4. KRŠĆANSTVO U SREDNJEM VIJEKU

Naziv „srednji vijek“ za razdoblje između otprilike 500. i 1500. godine nesretan je i bez sadržaja. To je poetičan izraz i zasniva se na nepoznavanju pravih vrednota toga vremena. Reformatori u 16. st. vraćaju se nazad i idu na početke te kažu da se Crkva nakon Konstantina iskvarila ili su uvjereni da su tek oni ostvarili novo vrijeme plemenitog izražavanja. Prozvali su ga „barbarskim srednjim vijekom“.

U srednjem vijeku ideja kršćanstva se prezentira i potiče u umjetnosti i graditeljstvu (katedrale, bazilike, samostani..) u različitim stilovima kao što su romanika, gotika, barocco itd. Javlja se također imena kao što je Michelangelo, Da Vinci, Rafaelo i dr.³⁶

4.1. DALMACIJA

Dalmacija je bila rimska pokrajina. Dolaskom germanskih i slavenskih etničkih valova na tlo Dalmacije započinje njeno teritorijalno pulsiranje. Rimska se vlast povlači u jače utvrđene gradove uz jadransku obalu i na većim otocima. U vrijeme dolaska Hrvata, Dalmaciju čine tek neki veći gradovi, kao što su: Krk, Rab, Zadar, Trogir, Kotor te Salona. Bizant je navedene gradove ustrojio u temu, vojno-upravnu jedinicu sa središtem u Zadru.

Bizantski su gradovi postali žarišta romanske kulture, latinskog jezika i kršćanske vjere u slavenskom (hrvatskom) okružju. Uskoro je sa zaledem oživjela diplomatska, gospodarska i kulturna suradnja. Dobrim dijelom se kršćanstvo širilo u dubinu hrvatskoga teritorija upravo iz dalmatinskih gradova, bez obzira na mijene crkvene velevlasti (Rima i Carigrada). U državnim kancelarijama Bizanta, drugih europskih država, ali i rimske kurije de iure zadržano je starovjekovno poimanje teritorijalnog obuhvata Dalmacije, s kojim se podudara i crkveno-teritorijalni ustroj splitske metropolije potvrđen (ili utvrđen) splitskim crkvenim saborima.³⁷

4.2. KARLO VELIKI

Karlo Veliki bio je značajan čovjek ranog srednjeg vijeka, vladao je od 771. – 814. Godine. Vodio je ratove s ciljem zatiranja poganske religije. Prvi po povijesnom redosljedu od ratova Karla Velikog je bio onaj protiv Sasa. Njega se veoma jednostavno može nazvati i drugim križarskim pohodom. U prvom od saskih pohoda iz 772 godine koji će trajati sljedeća tri desetljeća franačka vojska uništava tamošnje sveto stablo kao dokaz nadmoći kršćanstva.

³⁶ Heather, P. (2006). *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*. Oxford, UK: Oxford University Press, str. 138

³⁷ Vujić, A. (2005). *Opća i nacionalna enciklopedija*. Zagreb, str. 354

Tijekom najvećeg dijela ovoga doba franačka vojska bez problema pobjeđuje lokalno stanovništvo koje bi se po njenom povratku u domovinu opet pobunilo. Sve te bune traju do 804 godine kada je Karlo Veliki po zadnji put bio prisiljen izravno intervenirati protiv pobunjenika.³⁸

4.3. VELIKI KRŠĆANSKI RASKOL

Godine 1054. kulminirao je raskol između istočne i zapadne Crkve. Ovu kulminaciju neki nazivaju veliki raskol, odnosno velika šizma.

Veliki kršćanski raskol je događaj u povijesti kršćanstva koji je razdvojio do tada jedinstveno kršćanstvo na zapadno katoličanstvo i istočno pravoslavlje. Istočno-zapadni raskol je u stvari bio proizvod dugog perioda međusobnog otuđivanja i zahlađivanja odnosa između dviju crkava, rimske i bizantijske. Glavni razlog raskola je bio u neslaganju oko papskog autoriteta, naime, rimski papa je polagao pravo na četiri istočna patrijarhata, koji su zajedno s Rimom činili pet ranih crkava, dok su četiri istočna patrijarha tvrdili da je prvenstveno da Papa ima pravo polaganja samo na zapadne kršćane. Ovaj stav je do danas ostao nepromijenjen među pravoslavnim crkvama.³⁹

4.4. SVETI DOMINIK

Katolički je svetac i osnivač dominikanskog reda. Putujući kroz Francusku našao je ondje mnoge ljude koji su, zbog nepoznavanja svoje vjere, olako prelazili na tada sve raširenije vjerovanje katara, koje se iz Bizanta proširilo sve do južne Francuske i gdje su se ti krivovjerci koji su naučavali postojanje dva boga – boga dobra i boga zla – nazivali albigenzi. I ta činjenica širenja takvog jednog kršćanstvu stranog vjerovanja pokazuje kolika je u to vrijeme bila moralna, vjerska i duhovna zapuštenost naroda. No, upravo će katari Dominika nagnati da se bori za ljepotu izgubljene prave vjere, pa su tako dominikanci, po odobrenju tadašnjeg pape Grgura IX. 1233. god. postali službeni propovjednici protiv krivovjerja katara. Prije toga se, naravno, Dominik, zajedno sa svojih petnaestak mladih gorljivih suradnika propovijedanjem i širenjem pravovjerne Božje riječi uvelike potvrdio u suzbijanju katara. Sveti je Dominik umro 1221. u 51. godini života, a samo dvanaest godina poslije, odnosno papa Grgur IX. proglasio ga je svetim.⁴⁰

³⁸ https://hr.wikipedia.org/wiki/Karlo_Veliki (08.02.2018)

³⁹ <https://narod.hr/kultura/16-srpnja-1054-crkveni-raskol-uzroci-posljedice-i-perspektiva> (09.02.2018)

⁴⁰ <https://www.vjeraidjela.com/sveti-dominik/> (09.02.2018)

4.5. SVETI FRANJO ASIŠKI

Utemeljitelj je franjevačkog reda ili manjeg reda braće. U mladosti je vodio veseo, bonvivanski život. Za vrijeme rata pada u zarobljeništvo, da bi nakon oslobođenja iz zarobljeništva, prilikom razmjene zarobljenika, teško obolio. U zarobljeništvu i za vrijeme bolesti doživljavao je duboke psihološke promjene koje nalaze svoj izraz u njegovoj novoj koncepciji religioznosti. Nakon ozdravljenja, nastoji se priključiti križarima, no stigavši do Spoleta ponovno se razbolio i vratio kući.

Nakon toga iskustva, potaknut i noćnim viđenjem, povlači se u prirodu i samoću, a druži se sa siromasima, te odjeven u vreću poslužuje gubavce. Nakon viđenja u crkvi svetog Damjana u Asizu, u kojem mu Krist s križa kaže: „Franjo, idi i obnovi moju Crkvu“, počinje popravljati tu ruševnu crkvu. Sugrađani su ga ispočetka smatrali čudakom, pa i luđakom, ali njegovo propovijedanje o apsolutnom evanđeoskom siromaštvu u doba oštro naglašenih klasno-ekonomskih razlika u feudalnom društvu nalazi pristalice među narodom i siromašnim slojevima građanstva. Broj Franjine pokorničke braće s vremenom je sve više rastao, te se pokret svetog siromaštva širi velikom brzinom i postaje prijetnja za privilegirani položaj klera. Kako bi suzbio tu opasnost papa Inocent III. poziva Franju pred sebe i nakon što dobiva garanciju da će pokret poštivati sva svjetovna prava Crkve i besprizivno se podlagati papinu autoritetu odobrava na njegovo djelovanje, odnosno potvrđuje osnivanje novog - franjevačkog reda, čiji službeni naziv glasi Ordo fratrum minorum (Red manje braće). Godine 1212. Franjo Asiški i Klara Skifi osnivaju i žensku granu reda - klarise.

Od neznatne družbe male braće, koja je živjela bez određenih pravila, povodeći se uglavnom samo za osobnim Franjinim primjerom razvio se još za Franjina života jak red koji djeluje po čitavoj Europi. Međutim, udaljavanje od prvotnih ideala doskora dovodi u franjevačkom redu do nesuglasica i Franjo koji nema sposobnosti vođe prepušta upravu reda drugome.⁴¹

4.6. SVETI TOMA AKVINSKI

Sveti Toma Akvinski rodio se u 13. stoljeću. Dominikanac i jedan je od najvećih naučitelja Crkve u povijesti. Prozvan “anđeoskim doktorom” možda zbog svojih visokih kreposti, ali i sustavnog nauka o nebeskim duhovima – anđelima. Pokazao je na najveličanstveniji mogući način da između ljudskog razuma i vjere postoji prirodni sklad.⁴²

⁴¹ https://hr.wikipedia.org/wiki/Sveti_Franjo_Asi%C5%A1ki (12.02.2018)

⁴² Lunaček, V. (2004). *Povijest ekonomskih doktrina*. Zagreb, str. 80

U razdoblju Tome Akvinskog, kultura latinskog svijeta bila je duboko potaknuta susretom s Aristotelovim djelima, koja su dugo vremena bila nepoznata. Riječ je o spisima o naravi savjesti, o prirodnim znanostima, o metafizici, o duši i etici, bogatim informacijama i shvaćanjima koja su bila vrijedna i uvjerljiva. Neki su s nekritičkim oduševljenjem prigrlili tu golemu zalihu drevne misli, koje je, kako se činilo, moglo korisno obnoviti kulturu. Drugi su se, međutim, pribojavali da je Aristotelova misao u suprotnosti s kršćanskom vjerom i odbijali su je proučavati. Na to ih je naveo također način na koji su Aristotela predstavljali arapski filozofi Avicenna i Averroè koji su tumačili i komentirali misao slavnoga grčkog filozofa. Primjerice, oni su učili da ljudi ne raspolažu osobnom inteligencijom, već da postoji jedan sveopći um, neka duhovna supstancija zajednička svima. Druga sporna točka kod spomenutih arapskih filozofa bila je ona prema kojoj je svijet vječan kao i Bog. Razbuktale su se beskrajne rasprave kako u sveučilišnom tako i u crkvenom svijetu.

Toma Akvinski, u školi Alberta Velikog, izvršio je pothvat od temeljne važnosti za povijest filozofije i teologije: proučavao je temeljito Aristotela i njegove tumače, nabavio je i latinske prijevode grčkih izvornih tekstova; komentirao veliki dio aristoteljskih djela, razlikujući u njima ono što je ispravno od onoga što je dvojbeno ili je potpuno za odbaciti, ukazujući na dodirne točke sa činjenicama kršćanske objave i koristeći naširoko i umješno aristoteljsku misao u tumačenju teoloških spisa koje je sastavio. Riječju, Toma Akvinski je pokazao da između kršćanske vjere i razuma postoji sklad.

Posljednji mjeseci Tomina zemaljskog života bili su okruženi posebnim ozračjem. U prosincu 1273. pozvao je svoga prijatelja i tajnika Reginalda da mu priopći odluku da prekida svaki rad, jer je tijekom slavljenja mise shvatio, uslijed jedne vrhunaravne objave, da sve ono što je do tada napisao bila samo "hrpa slame". To je tajanstveni događaj, koji nam pomaže razumjeti ne samo Tominu osobnu poniznost, već također činjenicu da sve ono što uspijevamo misliti i reći o vjeri, kolikogod da uzvišeno i čisto bilo, beskrajno nadilaze Božja veličina i ljepota, koja će se objaviti u punini u raj. Nekoliko mjeseci kasnije, sve više uronjen u duboko razmatranje, Toma je umro na putu prema Lyonu, gdje se uputio kako bi sudjelovao na ekumenskom koncilu kojeg je sazvao papa Grgur X. Umro je u cistercijskoj opatiji u Fossanovi, nakon što je primio popudbinu s osjećajima velike pobožnosti.

Život i nauk svetog Tome Akvinskog bi se mogli sažeti u jednom događaju kojeg prenosi stari životopisci. Dok se svetac, kao i obično, rano ujutro u kapelici svetog Nikole, u Napulju,

molio pred raspelom, Dominik iz Caserte, sakristan crkvi, začuo je razgovor. Toma je, zabrinut, pitao je li ispravno to što je pisao o otajstvima kršćanske vjere. A Raspeti je odgovorio: “Dobro si govorio o meni, Toma. Što hoćeš za nagradu?”. A odgovor koji je Toma je isti onaj koji bismo mu i mi, Isusovi prijatelji i učenici, htjeli uvijek reći: “Ništa drugo osim Tebe, Gospodine!”⁴³

4.7. KRIŽARSKI RATOVI

Križari su naziv prvenstveno srednjovjekovnih kršćanskih vojnika koji su sudjelovali u križarskim ratovima od 11. do 13. stoljeća. Nazvani su prema znaku križa kojeg su nosili na vojnim odorama. Naziv se, također, odnosi i na sudionike vojnih pohoda od 13. do 15. stoljeća, usmjerenih širenju i nametanju kršćanstva među nekršćanskim europskim narodima ili protiv krivovjeraca.

Križarski ratovi bili su srednjovjekovni sveti ratovi u kojima su pretežito sudjelovali kršćanski vitezovi iz Francuske i Svetoga Rimskog Carstva. Cilj im je bio oslobođenje svetog grada Jeruzalema od muslimanske vlasti, a trajali su oko 200 godina, u periodu između 1095. i 1291. godine.

Do tih ratova je došlo nakon što je pristup Palestini bio znatno otežan zbog seldžučkih osvajanja polovicom 11. stoljeća u Maloj Aziji. Period prvih ratova poklopio se s usponom papinske vlasti u kršćanskom svijetu, što je Katolička crkva nastojala dodatno osnažiti pa je radi toga poticala novi žar vjerske obnove među vjernicima. Prvi organizirani sukob kršćanskih ratnika protiv Seldžuka izbio je nakon što je papa Urban II. na crkvenim saborima u Piacenzi i Clermontu pozvao na rat protiv muslimana za oslobođenje Jeruzalema, obećavši sudionicima oprost od svakoga grijeha. Njegov su poziv prihvatili brojni zapadnoeuropski velikaši, a potom i širi društveni slojevi.

Početak 14. stoljeća bilo je nekoliko pokušaja ponovnog pokretanja križarskih ratova, ali su ostali neostvareni. Od druge polovice 14. stoljeća ideja križarskih ratova sve se više preusmjerava na pohode organizirane s ciljem zaustavljanja turskih prodora (pohodi hrvatsko-ugarskih kraljeva Žigmunda i Vladislava I. i dr.) u Europu.⁴⁴

⁴³ Vujić, A. (2005). *Opća i nacionalna enciklopedija*. Zagreb, svezak 7, str. 31

⁴⁴ Mandušić, I. (2005). *Križarski ratovi*, Rijeka, str. 133

Križarski su ratovi snažno utjecali na razvoj europske trgovine s Istokom, u čemu su prednjačili primorski gradovi Genova i Venecija, koja se osim trgovine bavila i prijevozom križara do Svete zemlje. Ratovi su doveli i do povećanog znanja arapske i grčke kulture, do porasta obrtništva i razvoja gradova te do pojave bankarstva. S križarskim ratovima, u opticaj ulaze i grbovi kao oznake vladarskih i velikaških obitelji.⁴⁵

4.8. KRŠĆANSTVO NA HRVATSKOJ OBALI

Duhovni se život očituje preko bogoslužja, koje se obavlja na latinskom i na narodnom jeziku. Javni vjerski obredi odvijaju se pod okriljem vjerničkih bratstava i dobrotvornih udruga, proslavama župnih, mjesnih i nacionalnih crkvenih zaštitnika (sv. Jeronim, sv. Dujam, sv. Vlaho), pokorničkim procesijama i hodočašćima u domovini (Zadar, Trogir) i diljem kršćanske ekumene.⁴⁶

U IX. Stoljeću Hrvati su već uključeni u veliku europsku kršćansku zajednicu. Njihovi vladari Mislav (oko 839.), Trpimir (852.) i drugi grade crkve i podižu samostane. Već godine 879. hrvatski vladar Branimir, koji je stolovao u Ninu, pisao je papi Ivanu VIII. te mu obećava vjernost i poslušnost. Papa Ivan VIII. odgovara pismom i kaže da je slavio misu na grobu sv. Petra i tom prilikom zazvao Božji blagoslov na Branimirovu zemlju i njegov narod. U to vrijeme raskola između Zapadne i Istočne Crkve, Zvonimir također obećava papi vjernost i obvezuje se da će u svom kraljevstvu provoditi crkvenu reformu, štititi udovice i brinuti se za pravednost „da jaki ne potlače slaboga“. U doba hrvatskog kraljevstva s narodnim vladarima među Hrvatima su djelovali benediktinci, koji su ostavili neizbrisiv pečat na području crkvenoga, kulturnoga, a i državnoga života toga doba.

U 11.-13. st. sve je izraženija težnja za povratkom na izvore kršćanstva. Znatno broj hrvatskih muševana i žena, po uzoru na prve kršćanske zajednice, svjestan je da se otkup grijeha može postići u prvom redu djelima ljubavi, zalaganjem, hodočašćima i materijalnom potporom Crkvi i siromasima. Ideal laičke duhovnosti odražuje se posebno u djelima hrvatske predromaničke i romaničke umjetnosti. Vrsni majstori, domaći i strani, utiskuju svoja religiozna uvjerenja u sakralna zdanja diljem Hrvatske. Biblija, osobito tekstovi četiriju evanđelja, zajednička su značajka brojnih anonimnih graditelja i umjetnika u kojima nalaze ne samo potrebno umjetničko nadahnuće nego i smisao svojeg života.⁴⁷

⁴⁵ Mastnak, T. (2005). *Križarski mir*, Prometej, Zagreb, str. 174

⁴⁶ <http://www.index.hr/forum/97/povijest/tema/146035/povijest-krscanstva-u-hrvata.aspx> (15.02.2018)

⁴⁷ <http://www.matica.hr/hr/446/duhovni-profil-hrvatskoga-krscanstva-u-srednjem-vijeku-24386> (17.02.2018)

4.9. SUKOB OSMANLIJA I MLEĆANA

Osmanska ekspanzija u 16. i 17. stoljeću pokazuje znakove velike moći i prijetnju cjelokupnoj kršćanskoj Europi pa tako i Mletačkoj Republici, što je uzrok prvih pomorskih ratova i početnih odmjeravanja snaga u svrhu pripreme na razmjerno velike vojne pohode. Najveći ratovi između ove dvije sile su oni koji su se vodili zbog Cipra, Krete i Peloponeza, a svodili su se uglavnom na pomorske bitke ogromnih razmjera. Ratovi su se vodili i na kopnu, u Dalmaciji, Hercegovini, Boki Kotorskoj, Albaniji, Tesaliji... Bitke su imale nadasve promjenjiv tijek i uglavnom su bile žestoke, a opsadno stanje i borba do iznemoglosti sasvim učestala pojava. Upravo najznačajnija bitka između Osmanlija i Mlećana je bila bitka kod Lepanta u kojoj je Osmansko Carstvo izgubilo sve izgleda za širenjem svoga teritorija, svojih načina življenja i svoje vjere. Za vrijeme ratova, kuga i glad su izbijale i češće nego inače, što je za posljedicu imalo još veći gubitak ljudstva. Kada se sve navedeno uzme u obzir, zajedno s činjenicom da je ovaj sukob trajao dva stoljeća, ne možemo ne složiti se kako je zapravo mletačko-osmanski sukob bio jedan od najvećih sukoba u povijesti, kako Mletačke Republike, tako i Osmanskog Carstva.⁴⁸

Kroz dvjesto godina ratovanja, enorman broj ljudi poginuo je pod zastavama ove dvije sile, a početak 18. stoljeća donosi nadu u oporavak ratom zahvaćenih zemalja. Mirom u Srijemskim Karlovcima 1699. godine, kojim je okončan zadnji rat između Mlećana i Osmanlija u 17. stoljeću, okončan je i Veliki turski rat za oslobođenje koji se vodio od 1662. godine između Osmanskog Carstva i Svete lige. Osmanlije su njime potisnuti iz središnje Europe, gube posjede u Ugarskoj, Slavoniji, Transilvaniji te na Mediteranu, znatno su oslabljeni; dok Mletačka Republika dobiva znatan dio Dalmacije i Peloponez te se priprema obnoviti nekadašnji sjaj.⁴⁹

⁴⁸ Macan, T. (1992). *Povijest hrvatskoga naroda*. Zagreb: Školska knjiga, str. 38

⁴⁹ Farkas, T. (2015). *Oružani sukobi Mlećana i Osmanlija kroz 16. i 17. stoljeće*. Osijek: ffo, str. 61-67

5. NOVI VIJEK KRŠĆANSTVA

Dolazi novo vrijeme, a to novo vrijeme počinje otkrićem Amerike 1492. godine.

Tijekom godina nekoliko je pojedinaca pokušavalo privući pozornost na teološka i politička iskorištavanja Rimske crkve, kao i na narušavanje ljudskih prava. Svi su bili ušutkani na ovaj ili onaj način. No, 1517. godine, redovnik po imenu Martin Luther ustao je protiv crkve i svi su ga čuli. S Lutherom je došla protestantska reformacija i Srednji vijek se primakao kraju. Reformatori, uključujući Luthera, Calvina i Zwinglija, razlikovali su se u mnogim nijansama teologije, ali su dosljedno naglašavali vrhovni autoritet Biblije iznad crkvene tradicije i činjenicu da se grešnici spašavaju milošću samo po vjeri, odvojeno od bilo kakvih djela.

Kršćanstvo je u svojoj povijesti prolazilo kroz različite društvene poretke kulture i civilizacije. Pritom mu se neprestano nametao problem prilagodbe i inkulturacije. Dok je u istočnim kršćanskim crkvama od samoga početka prevagnulo načelo živoga narodnoga jezika u liturgiji, a to će načelo prihvatiti i protestantizam, u katolicizmu će sve do Drugoga vatikanskoga koncila latinski biti jezik liturgije. Dok se kršćanstvo uspješno prilagodilo antičkoj grčko-rimskoj civilizaciji te u srednjem vijeku kulturama novopridošlih naroda, veće su teškoće nastale u prilagodbi novovjekovnoj znanstvenoj civilizaciji i svjetovnomu, desakraliziranomu društvu.

Iako se katoličanstvo vratilo na noge u Europi nakon čega je uslijedio niz ratova među protestantima i katolicima, reformacija je uspješno rastočila moć Rimokatoličke crkve i pomogla otvoriti vrata u moderno doba.⁵⁰

5.1. PROTESTANTI

Protestanti sebe definiraju kao kršćani, a kao kršćane ih priznaju također i katolici i pravoslavnicima. Ispovijedaju svoju vjeru korištenjem Nicejskog vjerovanja.

Obilježja protestantizma su koncentriranost na Bibliju, te odbacivanje niza dogmi koje je razvilo crkveno učiteljstvo Katoličke Crkve. Među njima je osobito nauka o oprostima vremenitih kazni u čistilištu: protestanti inzistiraju da se spasenje postiže samo po vjeri, te spasenju po Isusu Kristu.⁵¹

⁵⁰ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34232> (18.02.2018)

⁵¹ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Protestantizam> (18.02.2018)

Od sakramenata, protestanti priznaju jedino krštenje i Gospodnju večeru; pri tome u služenju Gospodnje večere (euharistije) sudjeluju svi vjernici, a ne samo svećenici - naime protestanti i ne priznaju sakrament svećeničkog reda.

Bogoslužje su protestanti od svojega odvajanja od Katoličke Crkve u 16. stoljeću vršili na narodnom jeziku. U protestantskom bogoslužju se uglavnom stavlja naglasak na propovijed i glazbu; euharistijski aspekt je slabije izražen.

Novije protestantske crkve sadrže i bubnjeve, električne gitare, pojačala i slično kao glazbala korištena tokom bogoslužja. Kod kalvinista nema orgulja uz propovijed, a u njihovim crkvama nema također ni slika i kipova - tako su i križevi uvijek bez prikaza Isusa. Pored toga, protestantske crkve su uglavnom skromnije i manje kićene od katoličkih ili pravoslavnih, a javnih pokazivanja religioznosti izvan crkvenih prostora (proštenje, procesije) gotovo da i nema.

Sve protestantske crkve dozvoljavaju kleru da se ženi. Pastore, koji uglavnom imaju visoko teološko obrazovanje, oslovljavaju sa "velečasni". Neke od tih zajednica imaju višu službu imenom "biskup", ali ta služba za njih u pravilu ima samo organizacijski karakter, te ne ispovijedaju vjeru u apostolsku sukcesiju i posebnost biskupskog reda, kakva je karakteristična za katolike i pravoslavne.⁵²

5.2. KATOLIČANSTVO I PRAVOSLAVLJE

Nakon sloma komunizma na prvim višestranačkim izborima 1990. godine kršćanstvo dobiva punu slobodu i doživljava nagli rast popularnosti. U javnosti se stvara slika koja pripadnost katoličkoj vjeri veže uz kapitalizam, hrvatstvo i političu desnicu, a nereligioznost uz komunizam, jugoslavenstvo i političku ljevicu. Za vrijeme Domovinskog rata katoličanstvo i pravoslavlje se često navode kao osnovna podjela među zaraćenim stranama, što dovodi i do posebnog razaranja crkvenih objekata.

Štovanje Boga obavlja se u kršćanstvu bogoštovnim činima (liturgija ili bogoštovlje), a to su:⁵³

- euharistija (misa, večera Gospodnja),
- primanje sakramenata

⁵² <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50748> (19.02.2018)

⁵³ <https://www.bastabalkana.com/2013/03/razlike-izmedju-pravoslavne-i-katolicke-crkve-pravoslavlje-i-katolicizam/> (19.02.2018)

,te u katolicizmu:

- moljenje časoslova,
- blagoslovine
- i posvete.

Bogoštovne čini predvode u katolicizmu: biskup, svećenik i đakon, u pravoslavlju: episkop, prezbiter i đakon, a u protestantizmu pastor. U katolicizmu i pravoslavlju razlikuje se klanjanje, koje se iskazuje samo Bogu, od štovanja, koje se može iskazivati stvorenjima i stvarima (anđeli, sveci, slike, relikvije). Štovanje protestanti radikalno odbacuju, pa su kod njih bogoštovni prostor i liturgija jednostavniji, dok su kod katolika i pravoslavnih umjetnost, pjevanje, glazba i dr. snažnije uključene.

Moralni je nauk utemeljen na evanđeoskom načelu ljubavi prema Bogu i prema bližnjemu, a u katolicizmu se dopunjuje naravnim moralnim zakonom i preciznim propisima. Pravoslavlje više slijedi učenje istočnih crkvenih otaca i odbacuje moralni legalizam, dok protestantizam ističe evanđeosko poimanje morala i slobodu savjesti. Tri su smjera kršćanske duhovnosti, koja ide za pounutrašnjem temeljnih kršćanskih dogmi i moralnih načela. Asketsko-mistični oblik duhovnosti uglavnom je prisutan u samostanskim duhovnostima pojedinih katoličkih crkvenih redova (benediktinci, dominikanci, franjevci, karmelićani, isusovci i dr.) i u pravoslavnom monaštvu. Premda je reformacija odbacila samostansku askezu i protivila se mistici, ipak su se u povijesti protestantizma pojavljivale mistične struje (pijetizam, pentekostalci i dr.). Pučka pobožnost (hodočašća, postovi, različite pobožnosti i molitveni oblici) karakteristična je za katolicizam i pravoslavlje, a strana je protestantizmu.

U današnje vrijeme, Rimokatolička crkva i Istočna Pravoslavna crkva popravile su svoj narušeni odnos, kao što su i katolici i luterani. Evanđeoska crkva snažno je neovisna i čvrsto ukorijenjena u reformiranoj teologiji.⁵⁴

5.3. MEDITERAN DANAS

Civilizacije su složene društvene strukture čiji se duhovni i materijalni oblici odvijaju unutar nekog određenog prostora, trajnijeg od civilizacija. Prostori su nastali prije civilizacija. Civilizacije su nastale unutar prostora . Prostori su bili omeđeni političkim granicama ili

⁵⁴ https://hr.wikipedia.org/wiki/Rimokatoli%C4%8Dka_Crkva (20.02.2018)

nekim autoritetom vlasti, carskim oblikom vladavine bilo rimskim, bilo osmanskim, bilo republikanskim tipa gradova-država. Sve ovo odnosi se na Mediteran.⁵⁵

Mediteran je:⁵⁶

- prostor susreta velikih religija
- kultura
- ratova
- tržišta i dr.

U prostoru Mediterana nikle su civilizacije Zapada i Istoka. Na primjer, Europa i Zapad, teško bi u kulturom civilizacijskom smislu mogli biti zamislivi bez kulture Mediterana. U identitet Europe utkana je sastavnica mediteranskog identiteta. A to je grčka kultura, rimska civilizacija, humanizam i renesansa i racionalizam kao dio identiteta Europe.

Mediteran je sjecište triju velikih religija, kršćanstva zapadnog i istočnog, judaizma i islama. Tragovi islama u Europi uočljivi su u današnjoj Španjolskoj, Cordobi. Također se identitet Europe ne može shvatiti i tumačiti bez snažnog utjecaja judaizma i Židova, koji su utjecala na kulturni razvoj Europe, kako one srednje, tako i južne.

U prostoru Mediterana rođena je politička filozofija o oblicima vladavine kao što su demokracija, monarhija, republika, oligarhija, tiranija. To je prostor globalne političke moći oličene u Rimskom carstvu, koje svoj vrhunac doživljava u doba rimske republike, što je pokrивao prostor Mediterana, Egipta i šire Europe. Riječ je o planetarnoj moći, koja je ishodište imala na Mediteranu.

Od najstarijih i najmračnijih vremena, do danas, Mediteran je ostao prostorom susreta kultura i civilizacija i njihova međusobnog prožimanja. To je prostor susreta kršćanstva, judaizma i Islama. Ono što je zajedničko svim zemljama Mediterana, kao regije svijeta, jest mediteranski kulturni identitet prepoznatljiv u materijalnim i duhovnim sadržajima, kao što su bliska arhitektura, mentalitet, opušteni način življenja itd.⁵⁷

⁵⁵ Braudel, F. (1998). *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II, I–II*. Zagreb, str. 97

⁵⁶ Horden, P., Purcell, N. (2001). *The Corrupting Sea*. Oxford: A Study of Mediterranean History, str. 85

⁵⁷ http://www.inegs.com/hr/category/studijska_grupa_za_civilizaciju_i_politike_mediterana/65 (21.02.2018)

ZAKLJUČAK

U zaključku mogu reći, da sam radeći na ovoj temi puno doznao i naučio. Doznao sam da je Mediteran središte svijeta, s obzirom na kulturu i civilizaciju i da se odatle preko mora širilo kršćanstvo u sve krajeve svijeta. Nije mi bilo lako sve to doznati, provjeriti, trudio sam se i zaključujem da se isplatilo i da mi ovaj rad pomaže sagledati povijest u cijelini, a počela je kao što sam u radnji i dokazao, sa glavnom ličnošću Isusom Kristom, sa glavnim morem Mediteranskim i sa glavnim kulturama kao što je to grčka, rimska i kršćanska.

Nadam se da će se ova moja radnja dopasti i onima koji će ocjenjivati i da će možda i oni nešto novo saznati, s obzirom da ću ja kao i svaki drugi čovjek u životu uvijek nešto novo učiti.

Čitajući najprije Bibliju, a zatim i povijesne knjige nailazimo na podatke o začetku kršćanstva. Ono se najprije prepoznavalo u znakovima, kao što su križ, golub i riba. No s vremenom, dobiva svoju vrijednost i počinje se širiti sve više i više i sve brže i brže. Neki od prvih kršćana bili su čak i ubijani i progonjeni zajedno sa svojim obiteljima, no širenje kršćanstva ništa nije moglo spriječiti. Nekoliko desetljeća kasnije, kršćanstvo napokon dolazi do izražaja, počinje jačati u značaju dobra, vjere i pobožnosti, te zatiranju mržnje. No opet je bilo osuđivano od strane vlasti- careva i kraljeva i to samo jer su mislili kako je Isus Krist došao na Zemlju kako bi im oduzeo vlast. No, ustrajnim kršćanima nije bio problem ni dati svoj život za vjeru, koja se širi sve do dana današnjeg

Mediteran i kršćanstvo bitno je dotaknulo i ove krajeve gdje mi živimo. Tako da smo mi od početka dolaska na Mediteran prihvatili i taj način života, i kulturu koja je preobražavala ljude u novu civilizaciju na kojoj počiva svijet, a to su: mir i ljubav, koje su glavna sastojnica kršćanstva.

Upravo ta nova civilizacija je krenula iz Mediterana, otplovila je iz Mediteranskog mora preko svih mora do krajnjih granica ovoga svijeta. Tako da danas možemo reći da je u svijetu preko dvije milijarde i 200 miliona kršćana i da su evanđeoske kršćanske vrijednosti ušle u sve pore života, kao što su umjetnost, pravo, običaji, zakoni i odnosi među ljudima.

LITERATURA

- Badurina, A. (1979). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber
- Braudel, F. (1998). *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II, I–II*. Zagreb
- Farkas, T. (2015). *Oružani sukobi Mlećana i Osmanlija kroz 16. i 17. stoljeće*. Osijek: ffo
- Friedell, E. (2001). *Povijest grčke kulture*. Beč
- Heather, P. (2006). *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*. Oxford, UK: Oxford University Press
- Horden, P., Purcell, N. (2001). *The Corrupting Sea. Oxford: A Study of Mediterranean History*
- Jane, H.,E. (2003). *Christianity in the Second Century: The Case of Tatian*. Routledge
- Lunaček, V. (2004). *Povijest ekonomskih doktrina*. Zagreb
- Macan, T. (1992). *Povijest hrvatskoga naroda*. Zagreb: Školska knjiga
- Mastnak, T. (2005). *Križarski mir, Prometej*. Zagreb
- Mandušić, I. (2005). *Križarski ratovi*, Rijeka
- Nikić, S. (2015). *Kultura Mediterana*. Tivat:fms
- Vujić, A. (2005). *Opća i nacionalna enciklopedija*. Zagreb

Internetski izvori:

- <https://bs.wikipedia.org/wiki/Sredozemlje>
- <http://www.geografija.hr/svijet/sto-je-to-sredozemlje-ili-mediteran/>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Umjetnost_starog_Rima
- <http://skolarbete.nu/hr/skolarbeten/likheter-och-skillnader-inom-judendom-kristendom-och-islam/>
- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Kr%C5%A1anstvo>
- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Islam>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Isusovo_ro%C4%91enje
- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Evan%C4%91elje>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Evan%C4%91elje_po_Marku
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Evan%C4%91elje_po_Mateju

- https://hr.wikipedia.org/wiki/Evan%C4%91elje_po_Luki
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Evan%C4%91elje_po_Ivanu
- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Biblija>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Rano_kr%C5%A1%C4%87anstvo
- <http://hr.opusdei.org/hr-hr/article/44-tko-je-bio-sveti-pavao-kako-je-prenosio-isusovo-nauk/>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Sveti_Pavao
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Sveti_Petar
- <http://www.hr.josemariaescriva.info/print.php/zasto-je-papa-petar-1>
- <https://sh.wikipedia.org/wiki/Decije>
- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Dioklecijan>
- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Katakombe>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Konstantin_I_Veliki
- <https://www.bastabalkana.com/2013/06/milanski-edikt-iz-313-godine-i-vizantijski-car-sveti-konstantin-veliki/>
- <http://stellamaris-naklada.com/hr/duhovni-kutak/historicus/car-konstantin-i-milanski-edikt,55.html>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Karlo_Veliki
- <https://narod.hr/kultura/16-srpnja-1054-crkveni-raskol-uzroci-posljedice-i-perspektiva>
- <https://www.vjeraidjela.com/sveti-dominik/>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Sveti_Franjo_Asi%C5%A1ki
- <http://www.index.hr/forum/97/povijest/tema/146035/povijest-krscanstva-u-hrvata.aspx>
- <http://www.matica.hr/hr/446/duhovni-profil-hrvatskoga-krscanstva-u-srednjem-vijeku-24386/>
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34232>
- <https://hr.wikipedia.org/wiki/Protestantizam>
- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50748>
- <https://www.bastabalkana.com/2013/03/razlike-izmedju-pravoslavne-i-katolicke-crkve-pravoslavlje-i-katolicizam/>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Rimokatoli%C4%8Dka_Crkva
- http://www.inegs.com/hr/category/studijska_grupa_za_civilizaciju_i_politike_meditera/65